№ 38 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 22 ՓԵՏՐՎԱՐԻ | 1912 | ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 22 ՓԵՏՐՎԱՐԻ № 38

ԲԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“
Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամենևեզով
Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ
ԲԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

ՄԱՐՏԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 9 ՐՈՒԲ.
Մարտի 1-ից մինչև ապրիլի 1-ը՝ 80 կոպ.: Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Ցայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и Ко, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Ներքին հիւանդութիւններ՝
առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի:
Սրսկումներ նաև տուբերկուլինններով:
Ընդունելութիւնը ամեն օր՝
առաւօտեան ժամը 9—11-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը:
Католическая ул. д. № 10. Տելեֆօն № 792.
(չ.ու.) տո. 989. 100—90

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԱՄԱՐ

Այս օրերս Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ ագրոնոմների երկու խորհրդակցութիւն, որոնց քննութեան առարկան էր մշակել ժողովրդական ընթերցանութեան համար հանրամատչելի գիւղատնտեսական գրքոյկներ։

Ժողովրդական ընթերցանութեան համար այդպիսի գրքերի մեծ պակասութիւն կայ մեզանում։ Եղած հրատարակութիւնների թիւը շատ փոքր է և նրանց մի մասը արդէն հնացել է։ Անհրաժեշտ է թարմացնել և լրացնել ժողովրդական գրադարանը։

Կեանքի մէջ կայ պահանջ այդպիսի գրքոյկների։ Ճիշդ է, այդ պահանջը դեռ շատ մեծ չէ, որպէսզի նա ինքը իր առաւծ եկամուտով ապահովի մի մեծ հրատարակչական ձեռնարկութիւն, բայց նա իրական պահանջ է, որ արմատներ ունի մարդկանց գիտակցութեան մէջ և յայներ է տալիս, որ նա պէտք է խորանայ ու ընդարձակվի, դառնալով մշտական կանոնաւոր մի պահանջ։

Ժողովրդական գիւղատնտեսական գրքոյկների հրատարակութեան փորձը ցոյց է տալիս, որ ժողովրդի մէջ կան անհատներ, որոնք հետաքրքրվում են իրանց տնտեսութեան բարւոքումների խնդիրներով և պատրաստ են մտցնել բարեփոխութիւններ իրանց արհեստի մէջ։ Այդպիսի անհատները առ այժմ բացառութիւններ են մասսայի մէջ, բայց ամեն տեղ այդպէս է ընթացել առաջադիմութիւնը։

Այսօր մի երկու հոգի են հետաքրքրվել նոր գործով, վաղը տասնեակ մարդիկ, յետոյ հարիւրներ, և ապա հազարաւոր անձեր։

Մեր երկրում ժողովրդական գրքոյկների հրատարակութիւնը դժուարանում է նաև նրանով, որ ժողովուրդը խօսում է զանազան լեզուներով և իւրաքանչիւր ազգութեան պատկանողներ կարող են հեշտութեամբ հասկանալ այն, ինչ որ հրատարակված է իրանց լեզուով և ուշադրութեան է առել տեղական բազմազան առանձնայատկութիւնները։

Հաճութեամբ կարող ենք արձանագրել, որ խորհրդակցութիւնները այդպէս էլ նայում էին գործին և որոշում կայացրին գրքոյկները հրատարակել թէ ռուսերէն և թէ տեղական լեզուներով՝ հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն և եթէ հարկաւոր լինի նաև կովկասեան մի ուրիշ լեզուով ևս։

Խորհրդակցութիւնները, որոնք տեղի ունեցան երկրագործութեան մինիստրի կովկասեան լիազօրի դիւանատանը, ծրագրել են աւելի քան յիսուն գրքոյկի հրատարակութիւն, որը կը սկսի կատար ածվել ներկայ 1912 թւականից և կը շարունակվի յաջորդ տարիներում։

Հրատարակչական գործը ապահովելու համար միջոցներ են խոստացված երկրագործութեան դեպարտամենտից։

Ցանկալի է, որ այդ բարի ձեռնարկութիւնը շուտով սկսի տալ իր արդիւնքը և մեր ժողովրդական ընթերցանութեան գրքերի մէջ գիւղա-

...տնտեսական հանրամատչելի գրականութիւնը բռնէր պատկառելի և էական տեղ։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
20 փետրվարի

Պետերբուրգ. — Պետական Դուման որոշեց պակասեցնել շաքարաւազի և րաֆինադի ակցիզը պուդին մինչև մի րուբլի։

—

Պետերբուրգ.—Համառուսական նացիօնալիստների համագումարի երկրորդ նիստում կարդացին զեկուցումներ — Պոլովցեվը՝ նացիօնալիստների գործունէութիւնը երրորդ Դումայում, և Եւլօգի եպիսկոպոսը՝ Խոլմի հարցը։ Բոբրինսկի 2-րդը պէտք է կարդար զեկուցում ծայրերկրային նացիօնալիզմի նշանակութեան մասին, բայց տեղեկութիւն ստացվեց, որ թէ Դումային ներկայացած՝ Խոլմշչինան Լեհական Թագաւորութիւնից անջատելու օրինագիծը հանված է օրակարգից։ Դումայի անդամները աճապարեցին Դումա։

—

Հէլսինգֆօրս. — Հանդիսաւորապէս բացվեց հերթական սէյմը։

—

Բերլին.—Հերթին ներքին գործերի մինիստրութեան նախահաշւի երկրորդ ընթերցումն է։ Ստատս-սեկրետար Դէլբրիւկ, մանրամասն կանգ առնելով Գերմանիայի տնտեսական քաղաքականութեան վրա, մատնանշում է՝ թէ անցեալ տարին, չը նայած արտաքին քաղաքականութեան ուժեղ լարման, Գերմանիան անցրեց առանց ցնցումների։ Դա ցոյց է տալիս, որ երկրի տնտեսական կեանքը յենված է առողջ հիմունքների վրա և հիմք չը կայ փոխել տնտեսական քաղաքականութիւնը։ Մաքսային տարիֆը ընդհանուր առմամբ յուսախաբ չարեց։ Գերմանիայի առևտրական յարաբերութիւնները պէտք է կառուցված լինեն աւելի նպաստաւոր սինդիկատների հիման վրա։ Կազմակերպվել են մասնաւոր մենավաճառութեան ընաւորութեան կազմակերպութիւններ, որոնք կարող են անհամեմատ վտանգաւոր լինել արքունականներից։ Դէլբրիւկը ընդունում է, որ Գերմանիան աստիճանաբար մասնաւոր մենավաճառութիւնները վերածելու է արքունի մենավաճառութեան։ Դէլբրիւկի յայտարարութիւնը գործում է մեծ տպաւորութիւն։ Դէլբրիւկը աշխատում է մեղմել իր յայտարարութիւնը, ասելով թէ սինդիկատներն օգտակար են գերմանական տնտեսական զարգացման մէջ, քանի չեն շահագործում իրանց դրութիւնը։

—

Վիեննա.—Կայսրը երկարատև ունկնդրութեան ընդունեց կոմս Կուէն Խեդէրվարիին։ Մինիստրի զեկուցումը վերաբերում էր զինուորական բարենորոգման հետ ծագած դժուարութիւններին։

Արքիդուքս Ֆրանց-Ֆերդինանդը մեկնեց Դրիօնի կղզին։

—

Մալտա.—Անգլիական «Բարհէմ» յածանաւին կարգադրվեց անյապաղ գնալ Կրետէ։

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
20 փետրվարի

Դէրնա.—Թիւրքերի մի քանի անաջող յարձակումներից յետոյ իտալացիները գրաւեցին թիւրքերից պաշտպանվող բոլոր դիրքերը։ Թիւրքերի կորուստները շատ մեծ են։ Իտալացիներից սպանվեցին ու վիրաւորվեցին 150 մարդ։

—

Կ. Պօլիս.—Բէյրութի վալին հեռագրում է, որ ումբակոծութեան օրը ամբոխը քարուքանդ անելով զինախանութը և յափշտակելով աւելի քան 1000 հրացան փամփուշտներով, փորձեց բանտից ազատել բանտարկեալներին, սակայն պահակախումբը ցրեց նրան։ Ամբոխը սպանեց մի քանի մարդու։ Ցետոյ ամբոխը ներս խուժեց քրիստոնեայ լեռնականների թաղը։ Տեղի ունեցան մի քանի ընդհարումներ, բայց Դամասկոսից եկած զօրքերի դիրքեր գրաւելը և պաշարողական դրութիւն յայտարարելը խափանեցին յետագայ անկարգութիւնները։

Ամիստիայի նախագիծը քննող մասնաժողովը որոշեց ազատութիւն տալ հին ռէժիմի վերջին զինուորական մինիստր Համիդ-Րիզային և ժուրնալիստ Մուրադին, որոնք ներկայումս բերդումն են։

Պաշտօնական շրջանները թիւրքբուլղարական սահմանագլխին կատարված վերջին միջադէպերը համարում են լուրջ նշանակութիւն չունեցող։

—

Հռոմ.—Սենատի նիստի ժամանակ Ջիօլիտտին հեռագիր ստացաւ Տարէնտօյից, թէ «Վիկտօրիօ Էմմանուէլ» ծովակալական նաւի վրա վախճանվեց ծովապետ Բրին։ Բօթը ցնցող տպաւորութիւն գործեց։

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
20 փետրվարի

Պեկին.—Անկարգութիւնները Տեանցզինում ըստ զոհերի թւի ու վնասների քանակութեան անհամեմատ մեծ են Պեկինի անկարգութիւններից։ Ամբողջ առևտրական մասը կործանված է ու հրդեհված, ի թիւս որի փողերանոցը, պետական բանկը, երկաթուղիների վարչութիւնը։ Կողոպուտներին, բացի տեղական զօրքերից, եռանդուն մասնակցութիւն ցոյց տուեց ոստիկանութիւնը։ Փոխարքան ապաստանեց օտարազգիների քաղաքամասում։ Նրա պալատին ձեռք չէ տրված։ Զինւորները կրակում էին խաղաղ բնակիչների վրա։

Պեկինում հանգիստ է, սակայն շրջակայքում կողոպուտները շարունակվում են։ Պեկինին մօտ բոլոր առևտրատեղիները կողոպտված են։

Պեկին եկան 250 ամերիկական և 200 ֆրանսիական զինուոր։ Գալու են դարձեալ 400 օտարազգի զինուոր։ Պեկինի անկարգութիւնների պատճառած վնասները հաւասարվում են 20 միլիօն լանի։

—

Կուլջա.—Մի քանի տեղերում ապստամբութիւն է։ Ապստամբները խլում են այն անասուններն ու գոյքը, որոնք իշխանութիւնները յափշտակել են ազգաբնակութիւնից։ Դունգանում սպասվում է կռիւ հին և նոր ռէժիմի կողմնակիցների միջև։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
20 փետրվարի

Դօրտմունդ.—Սկսվեց մասնաւոր գործադուլ երկու քարածխային հանքերում։ Չեն աշխատում մի քանի հազար մարդ։

—

Լօնդօն.—Սուֆրաժիստուհիները նորից ցոյց կազմեցին և ջարդեցին խոշոր խանութների պատուհանները, նաև լորդ կանցլեր Լօրբէրնի և Հնդկաստանի գործերի մինիստր Կրիւի տան պատուհանները։ Կատարվեցին բազմաթիւ ձերբակալութիւններ։

Երկաթուղային ծառայողների ժողովը որոշեց պաշտպանել հանքերում աշխատող բանւորներին, անգամ գործադուլի ժամանակ։ Մինը միւսի ետևից գործարանները փակվում են։ Բարածուխ փոխադրող նաւերի ծառայողներն արձակվում են պաշտօնից աշխատանք չը լինելու պատճառով։ Երկաթուղային հաղորդակցութիւնը կրճատված է։

—

Բուդապեշտ.—Կայացաւ գործադուլ մէկ օրով, երբ փողոցներով անցան 140,000 բանւոր յօգուտ ընտրողական իրաւունքի ցոյց կազմելու նպատակով։ Միջադէպեր չեղան։

ԴԷՊՔԵՐՆ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՈՒՄ

Թաւրիզ, 9 փետրվարի

Բուռն թշնամանքի ու անասելի թշուառութեան մատնված Ղարադաղից ստացված նամակները քստմնելի նկարագրութիւններ են անում Քէյվանի հայ գիւղացիների կացութեան վերաբերութեամբ։ Մասնաւորապէս մարդ-գազան Րուստէմ խանը աներևակայելի բռնութիւններ ու գազանութիւններ է գործ դրել տարաբախտ գիւղացիների վրա՝ առանց սեռի և հասակի խտրութեան։ Կեղեքում, թալ, ծեծ, կանանց անպատիւ բռնաբարութիւն, առևանգում աղջիկների և այլն։ Տուգանքներ առնելու անարդար պահանջով ծախել է տուել 15 թումանանոց կովը երկու-երեք թումանի, 5 թումանանոց ոչխարը՝ մէկ թումանի, այս կարգով բոլոր երեղէններն ու անասունները ծախսի հանել և բանի փողեր է յափշտակել։ Շատ կանանց և աղջիկների մէկ-մէկ մերկացրել է՝ մարմնի վրա կապած գիւղացու կնոջ միակ զարդն ու հարստութիւնը եղող արծաթ քամարները խլելու համար։

Հանգիստ չէ նաև Դզմարի մահալը. այստեղ էլ յայտնի հարստահարիչ և բարբարոս Ղարաման խանը՝ գլխին հաւաքած կովկասցի փախստական աւազակների՝ թալանում, ծեծում բռնաբարում է և գործ դնում այն բոլոր ոճրագործութիւնները, որոնք վայել են անտառի բորենիներին։ Հայ ազգաբնակութիւնը՝ գլուխը կորցրած՝ փախչում է ուր որ լինի, բռնած իր մերկ ու սարսափահար երեխաների կանթերից։ Պատմում են, որ Խուդափերին կամուրջի մօտ խռնվել են ղարադաղցի այր, կին, ծեր և երեխայք՝ օգնութիւն աղաղակելու հարեան սահմանից, ռուսաց պետութիւնից։

Ղարաբաղը մօտիկ լինելով՝ ղարադաղցիները յաճախ գնում են Շուշի, Բագու և այլ քաղաքներ։ Ղարադաղի վերջին ամիսների դէպքերից յետոյ մանաւանդ, Շուշի են թափվել ղարադաղցիներ և Ջաւէն վարդապետի միջոցով աղերսագիր ներկայացրել կաթող. տեղապահ Սուրէնեան սրբազանին, որ սա միջնորդ հանդիսանայ և խնդրէ Ռուսաց Կայսրի խնամքն ու պաշտպանութիւնը տարաբաղդ և բազմաչարչար ղարադաղցի հայերի նկատմամբ։ Տեղապահ սրբազանը ղարադաղցիների աղերսագիրն ուղարկել է Ատրպատականի թեմակալ Կարապետ եպիսկոպոսին՝ պարզ ու պատշաճը կարգադրելու համար։

Իմ նախընթաց թղթակցութեան մէջ յիշատակել էի, որ Ատրպատականի թեմական խորհուրդը յանձին թեմակալ սրբազանի դիմում է արել ռուսաց հիւպատոս Միլլէրին և գոհացուցիչ խոստումն է ստացել Ղարադաղի յուսահատական վիճակը բարելաւելու նկատումով։ Կարապետ սրբազանը երկիցս-երիցս դիմումներ արաւ նաև նահանգապետ հաջի Շուջա-ուդ-Դօվլէին և Րաշիդ-ուլ-Մուլքին՝ ներկայացնելով և բացատրելով խաների վատթար արարքը Ղարադաղում և պահանջելով դարման հայերի վիճակին և խիստ պատիժ՝ գազան խաներին։ Սամսամի-Նիզամին էլ խանութեան իրաւունքից զրկեցին, Ահարի դատաւորը փոխվեց, մամուլներ և հրամաններ ուղարկվեցին, որ Րուստամ, Ղարաման, Սամադ և ուրիշ չարագործ խաներին ձերբակալեն և ուղարկեն Թաւրիզ։ Ահարումն են Թումանեանների գիւղերի ընդհանուր կառավարիչ աղա Սարգիս Ցոնանեանը և Զիհանկիր բէկը, որոնք իրանց հերթին բողոքում են և պահանջում տեղի ունեցած վնասները։ Ինչպէս ճշգրիտ աղբիւրներից լսում ենք, Պետերբուրգից հրաման է ստացվել Ղարադաղը ռուսաց պաշտպանութեան ներքև առնելու։ Նահանգապետը հաստատուն խօսք տուեց թեմակալին խաներին խստիւ պատժի ենթարկելու։ Մեծագոյն յոյսը, որ մենք ունենք Ղարադաղը փոքր ի շատէ հանգստացնելու և ազգաբնակութեան բարօրութիւնը երաշխաւորված տեսնելու, դա միայն հիւպատոս Միլլէրի վրա է, որը, որպէս քաջ ծանօթ երկրի և ազգաբնակութեան վիճակի ու էութեան հետ, և որպէս կարեկից խաղաղ հայ հասարակութեան խաների ձեռքից կրած տանջանքներին՝ չէ զլանալու անշուշտ իր ազդեցութիւնը ազատելու դժբաղդ Փայտակարանը անգութ գազանների ճիրաններից։ Այժմ Ղարադաղն է մնացել միակ անկիւնը, որ ազատ է ռուսաց զէնքի ազդեցութիւնից և ենթակայ է մարդախողող բորենիների անզուսպ կամայականութեանը։

Ռուսաց կառավարութիւնը մտադիր է հիւպատոսական մի ագենտ պահել Ղարադաղում, և արժանաւորագոյն անձը համարվում է աղա Սարգիս Ցոնանեանը։

Ի նկատի ունենալով որ ռուսաց զէնքն ու հզօր ազդեցութիւնը շուտով մուտք կը գործեն Ղարադաղ, հեռու չի լինի, անտարակոյս, այն օրը, որ հաղորդեմ ուրախ տեղեկութիւններ ղարադաղցի հայ ազգաբնակութեան մասին «Մշակի» էջերում։

Թաւրիզում մահապարտների կախաղանը դեռ կանգուն է և պատերազմա-դաշտային ատեանը պահում է իր գոյութիւնը։ Երէկ կախաղան բարձրացրին թաւրիզեցիներին յայտնի Մաշադի Հաշիմ հարաջչիին (աճըրդախսօ) և մի վրացի յեղափոխականի։ Ձերբակալված էր նաև Հաշիմի եղբայրը, որը կախաղանի չը հասած մեռաւ արդէն։ Ուրմիայում բռնեցին վերջապէս վերջին դէպքերի գլխաւոր կազմակերպիչ ու Արքի հրամանատար Էմիր Հէշմէթին իր ընկերներով։ Այսօր սպասվում են Թաւրիզում։ Խօյից բերին 4 կալանաւոր։ Գաւառներում շարունակվում է զինահաւաքութիւնը ազգաբնակութիւնից։

Վեց օր առաջ Լիլաւայի դպրոցի թատերասրահում տեղի ունեցաւ ռուսաց սիրողների կողմից ներկայացում, հասոյթի կէսն ի նպաստ ուսումնարանի։ Միևնոյն գիշերը Խաչատուր անունով մի հայ դերձակի տեսել են արբած՝ կոտրտված լապտերը ձեռքին։ Այդ օրից յիշեալ անձը կորած է։ Առաջնորդարանը դիմել է իշխանութեանց և յայտնել դէպքի մասին. դեռ ևս լուր չը կայ։

Հայկազուն

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Կ. Պոլիս, 3 փետրվար

Երէկ գիշեր մեծ շքեղութեամբ կատարուեցաւ Միացեալի պարահանդէսը... որ ոչ միայն ազգային անուանեալ պարահանդէսներուն ամենէն ճոխը ու ամենէն նշանակելին է, այլ նաև ամենէն աւելի բարեկենդանայինը։

Միացեալին նշանակութիւնը բացատրել կարծեմ թէ աւելորդ աշխատութիւն մըն է։ Թիւրքահայոց մէջ՝ ասիկա կը ներկայացնէ միակ հաստատութիւնը, որ կատարել կոչուած է խիստ փրկարար ու ամենակենսական գործ մը։

Այսքան մեծ գործի մը շուրջը, առանց կուսակցական նկատումներու, փափագելի է, որ ազգային ամեն տեսակ մարմիններ խտանան և նպաստեն անոր բարգաւաճման։ Հոն փառասիրութիւնը, անձնական մնապարծութիւնը պէտք չէ որ մուտք գտնեն, և այդ մեծ հաստատութեան անունը գործիք ըլլայ անհատական նկատումներու և անվայելուչ լարախաղացութեանց։

Ռուսահայ ընթերցողներէն անոնք, որոնք քիչ ու շատ կը շահագրգռուին թիւրքահայ կեանքով, պէտք է գիտնան, թէ թիւրքահայոց վարչական կեանքին մէջ, իբր «նորահրաշ» դէպքեր... ամեն աթոռի ինքնակոչ թեկնածուներն են... երկուքին եղբարք Հալաճեանք։ Այս երկու շնորհաշուք պարոնները... շատ բանալ գտնելով էֆէնդիի պատուանունը՝ կը սիրեն կոչուիլ բէյ։ Պետրոս բէյ և Արամ բէյ, երկու լուսաշող ջահերու պէս, ազգին պարծանք դառնալու կոչուած են... իրենց վրայ խըտացնելով ամեն արժանիք։

Հալաճեան Պետրոս բէյ... մէբուս, մինիստր, ազգ. վարչութեան անդամ, երեսփոխան, մեծ ձեռնարկներու պատուակալ նախագահ, բարերար... և կամ ամեն ինչ... բաւ է, որ փառասիրութիւն գգուելու բան մը ըլլայ այդ պաշտօններուն մէջ։

Իսկ Արամ բէյ... ազգային շրջանակի մէջ պաշտօն մը չկայ, որուն թեկնածու եղած չըլլայ։

Հալաճեանք, ինքնակոչ բէյերու այս երկուորեակը, ազգին զգացումներուն այնքան մօտ հաստատութենէ մը, որպիսին է Միացեալը, բնական է թէ հեռու չպիտի ուզէին մնալ։

Արամ բէյ... Միացեալի տնօրէն խորհուրդին ամենէն գործօն մէկ անդամն է և տեսակ մը պատուհասը այդ Ընկերութեան, որուն չարիքէն զատ ուրիշ ծառայութիւն մը մատուցած չէ։

Համբաւ ու հռչակ շահելու մոլի այս մարդուկը, օր մը, խօսեցնել տալու համար իր վրայ, հսկայ գաղափար մը յղացաւ և

աշխարհը ապշեցուց։ Եթէ աշխարհ չապշեցաւ, ես ապահով եմ... հօջա Քասիմ ապշեցաւ ասանկ առասպելական ծրագրի մը վրայ... որ իրաւամբ արժանի կը դարձնէր զինքը «ազգային բարերար» տիտղոսին... որ իրեն շնորհուեցաւ ամեն կողմէ։

Մոռցայ կարծեմ ըսելու, թէ ի՛նչ էր այդ մեծ ու պատկառելի ծրագիրը։

Հալաճեան Արամ բէյ կամ էֆէնտի ինքնաբերաբար յանձն կառնէր Կ. Պոլսոյ, Եւրոպայի և Ամերիկայի հայ հարուստներուն անձամբ դիմում ընել և Միացեալ Ընկերութեան համար կազմել 100,000 օսմ. ոսկւոյ (860,000 ր. մօտաւորապէս) անձեռնմխելի դրամագլուխ մը։

Ասանկ սքանչելի գաղափար մը ո՛վ չէր ծափահարեր։ Այլեւս տարակուսիլ Հալաճեանի անձնուիրութեան վրայ... պարզապէս ծիծաղելի պիտի ըլլար։ Հետևաբար ամէնքս ալ հաւատացինք արդիւնքին սպասելով։

Հալաճեան ժապաւինեալ տոմար մը առաւ, ուր պիտի արձանագրուէին բոլոր նուէրները։ Եւ օր մըն ալ լսեցինք, որ անձեռնմխելի ֆոնդին առաջին նուիրատուն եղած է Բարսեղ էֆ. Հալաճեան, այն՝ որ պատիւը կամ դժբաղդութիւնը ունեցած է հայրը ըլլալու Պետրոս և Արամ... անուանեալ մեծ մարդոց։ Նուէրին գումարը 500 օսմ. ոսկի ըլլալով, նուիրատուն, ըստ կանոնագրի, հռչակուեցաւ բարերար անդամ թէ պատւոյ անդամ՝ չեմ յիշեր։

Ամեն ոք սպասեց յաջորդ նուիրատուութիւններուն, որոնք չլսուեցան։ Ըսին, թէ Կ. Պոլսոյ հայերը շատ ծանրաբեռնուած են... հետևաբար Հալաճեան արտասահմանէն պիտի հաւաքէ։

Օր մըն ալ լսեցինք, որ Հալաճեան Արամ Եւրոպա մեկներ է... հանգանակութիւնը շարունակելու համար։

Եւ ուրիշ օր մըն ալ լսեցինք, որ Արամ բէյ... դարձեր է։

Հետաքրքիր՝ գէթ 50 հազար ոսկիի նուիրատուութեանց ցուցակի մը հրատարակութեան կը սպասէինք... և օր մըն ալ տեղեկացանք, որ... միայն 500 ոսկիի խոստումն էր, որ կար և կը մնար...յաւիտեան։

Հիմա, Միացեալը կը ջանայ Բարսեղ Հալաճեանի 500 ոսկին գանձել, մինչ անիկա կառարկէ, թէ իր նուէրը պայմանաւոր էր։ Եթէ 100,000 ոսկւոյ ստորագրութիւնը լըրանար, այն ատեն պիտի տար գումարը...։ Քանի որ իրմէ զատ ոչ ոք խոստում տուած է... հետևաբար իր յանձնառութիւնը ջնջուած է։

Միացեալին վարիչները կը մտածեն, թէ ապա բարերարի տիտղոսը, այն ինչ կերպով պիտի արդարացնեն։

Միակ լուռ մարդը այս անցուդարձին մէջ Արամ Հալաճեանն է... որ ամենէն շատ պէտք է խօսէր։

Հօս այս կատակերգական նուիրատուութիւնով և առասպելական հանգանակութիւնով չի վերջանար միայն Հալաճեան Արամի գործունէութիւնը։

Անցեալ տարի Միացեալը պարահանդէսին հովանաւորութիւնը գահաժառանգին ընդունիլ տալէ յետոյ՝ կարգադիր յանձնախումբի նախագահ մը կը փնտռէր։ Արամ Հալաճեան ձեռքի տակէ միջոցներ ձեռք առնելով՝ կը յաջողի... իր եղբօրը թեկնածութիւնը ընդունիլ տալ։

Պետրոս-բէյ Հալաճեան, երբ հանրօգուտ շինութեան մինիստր — այն ատեն պաշտօնի վրայ էր — բոլոր երկաթուղիի, տրամվայի, շոգենաւային և այս տեսակ հաստատութեանց վարչութիւններէն յաջողեցաւ լաւ նպաստներ ձեռք բերել և 2500 օսմ. ոսկիի հասոյթ մը ապահովել իբր նպաստ Միացեալին. իր աշխատութիւնները այն ատեն շատ գնահատուեցան, և իրաւամբ։

Այս տարի ex-մինիստրը դարձեալ փափոգ կը յայտնէ նախագահութիւնը ստանձնելու։ Միացեալի անդամները կը մտածեն, թէ Հալաճեան այլ ևս ոչ իբր մինիստր և ոչ իբր երեսփոխան ոևէ դիրք չի ներկայացներ, հետևաբար կը նախընտրեն հանրօգուտ շինութեանց արդի մինիստրին նախագահութիւնը, որ աւելի պատուաբեր էր։

Հալաճեան եղբայրները... իրենց սնապարծութեան սիւներէն մէկը տապալած տեսնելով, խորապէս զգածուած, հալածել կը սկսին գործը... ամեն կողմ ջանքեր թափելով որ Միացեալին պարահանդէսին հասոյթը քիչ ըլլայ։ Հանրօգուտ շինութեանց մինիստր Սինապեան էֆ. և Գրիգոր Յակոբեան, եռանդուն երիտասարդ մը, գրեթէ միայնակ կը յաջողին այս տարի ալ ապահովել 2000 ոսկիէն աւելի հասոյթ մը, որ բաղդատմամբ անցեալ տարուանին 3000 ոսկի ըսել է, քանի որ այս տարի պատերազմին պատճառով և ոչ մէկ թիւրք անձի կարելի եղած էր տոմսակ խոթել, փափկանկատութեամբ։

Պետրոս Հալաճեան ստորին միջոցի մը կը դիմէ Միացեալին վնասելու համար։

Դաշնակցական գործիչներու կազմակերպած «Աշխատանքի Տան» ի նպաստ, իր հովանաւորութեան տակ պարահանդէս մը կազմակերպել կուտայ և անձամբ կը դիմէ բոլոր այն հաստատութիւններուն, որոնցմէ անցեալ տարի Միացեալին համար նպաստ ստացած էր։

Արդիւնքը կըլլայ 500 օսմ. ոսկի զուտ շահ «Աշխատանքի տան» համար։ Ասիկա զարմանք կը պատճառէ ամենուն։ Յետոյ կը հասկցուի, թէ այդ 500 օսմ. ոսկի հասոյթին 250-ը Միացեալի մէկ իրաւունքն էր, որ Պետրոս Հալաճեան... ստորին խաբէութեամբ մը դէպի «Աշխատանքի Տուն» կառաջնորդէ։

Պատմենք իրողութիւնը։

Հալաճեան ex-մէբուսը... պատկառելիօրէն ներկայանալով Անատոլուի երկաթուղւոյ տնօրէն Հիւգնէնի՝ կը խնդրէ «տարեկան սովորական նուէրը», առանց տալու «Աշխատանքի Տան» անունը։ Հիւգնէն, առանց մտքէն անցնելու թէ ստորին խաբէութեան մը զոհ կրնայ երթալ, կը ստորագրէ Պետրոս Հալաճեանի անուան 240 անգլ. ոսկիի չէք մը, որ «Աշխատանքի Տան» հաշւոյն կանցնէ։

Խեղճ Միացեալին վարիչները իրենց կարգին կը ներկայանան Հիւգնէնին, որ զարմանք կը յայտնէ այս կրկին դիմումին վրայ և խորին ցաւ... իրեն խաբէութեան մը զոհ գացած ըլլալուն համար։ «Ամօթ Պետրոս Հալաճեանին»,— կը կոչէ մեծ զարմանքի մէջ ձգելով դիմողները։

Եւ այս մարդն է, որ ազգին շահը պաշտպանելու համար... դարձեալ մէբուս ըլլալու կը յաւակնի։

Բարեբաղդաբար, Հիւգնէն... ազգին ցաւը մեղմացուցած է... կրկին վճարելով այդ գումարը... և վրէժ լուծելու սպառնալիքով Պետրոս Հալաճեանէն, որուն պատուաւորութեան մասին արդէօք ինչ գաղափար կազմեց Հիւգնէն... որ Թիւրքիոյ վարչապետէն յետոյ երկրին ամենէն ազդեցիկ մարդն է... երբ գերման դրամատիրութեան գլխաւոր ներկայացուցիչն է։

Շաւալ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՊԷՍ ՊՐՕՖԷՍԻԱ

Մեզանում չափազանց շատ յետ է մնացել գրականութիւնը և այդ գլխաւորապէս վերջին տասնամեակում, երբ մեր շրջապատի բոլոր մեծ ու մանր ազգերը և բացառապէս ռուսները հսկայական չափերով են անում իրանց առաջադիմութիւնը, իսկ մեզանում սարսափելի, զզուելի դարաւոր թմրութիւնը նորից իր գիրքը ստացաւ և մեզ առաւ իր գիրկը, մեր ուշ ու միտքը, բոլոր մտածումները այլ կողմ տարաւ, և մենք կամաց կամաց դադարում ենք մեր հոգուն կերակուր մատակարարելուց։

Շատ է գրվել հայի անընթերցասիրութեան մասին, սկսած դեռ վաթսունական թւականներից, և այդ անընթերցասիրութիւնը շարունակվում է մինչև այժմ, և ցաւ ի սիրտ պիտի նկատել, որ փոխանակ աստիճանաբար նուազելու՝ քանի գնում մեծանում է և հսկայական չափեր ընդունում։

Հայերէն գիրքը և լրագիրը չէ տարածվում և երկար տարիներ մնում է գրախանութների դարակներում, խմբագրատների անկիւններում, պէտք գալով միայն մկներին, որոնք կրծելով մաշում են իրանց ատամները։

Բայց ինչո՞ւ։

Շատ անգամ զանազան անհատների տուած նոյն հարցի պատասխանը միայն և միայն եղել է այս,

— Հայերէն գիրքը չէ տալիս մեզ այն, ինչ տալիս է ռուսականը և առհասարակ եւրոպականը։

Այս պատասխանից յետոյ մնում է կարծել, որ մեր ինտելիգենցիան, ինչպէս ինքն է ասում, կարդում է ռուսական և եւրոպական գրքեր. բայց արդեօք այդպէս է թէ կրկին հայի պարծենկոտութիւն և շուտափոյթ վճիռ, դատաստան է։

Թողնենք այդ մի րոպէ, ենթադրելով որ իրաւամբ այդպէս է, և հարց տանք, թէ ինչո՞ւ հայերէն գիրքը չէ տալիս զգացվող պահանջը, ուրեմն և նա դառնում է փալաս։

Գրականութիւնը մեզանում դառնում է միայն «պարապ վախտի խաղալիք» և ուրիշ ոչինչ։ Եւ ահա վերոյիշեալ հարցի պատասխանը պարապ վախտի խաղալիք դառնալու մէջ պիտի միայն և միայն փնտռել։

Գրականութիւնը մեզանում չէ յայտնըվում որպէս որոշ ինքնուրոյն պրօֆէսիա, որովհետև նրա մարգարէները և բոլոր հետևողները ստամոքսի արդարացի պահանջին բաւարարութիւն տալու համար առաջին տեղը դնում են այն պաշտօնը, որը քիչ թէ շատ դրամ է հասցնում, յետոյ միայն գրականութիւնը, և նրանցից մեծամասնութիւնը զբաղվում է ուսուցչութեամբ, կամ գործակատար և կամ զանազան հիմնարկութիւններում ծառայող է դառնում։ Եւ երևակայեցէք, օրինակ, գրող-գործակատարի դրութիւնը, երբ խանութում առևտուրի ժամանակ նրան է մօտենում ոգևորութիւնը, Պառնասը ձգում է նրան դէպի ինքը, իսկ «մուշտարին» ապրանք է պահանջում, և պիտի նրա ցանկութիւնը իրագործի, եթէ միայն չէ կամենում նորից տառապել ստամոքսի պահանջով և ձմեռվայ կէսին փողոց նետուելու վախը ունենալ։

Ուրեմն հայ վիպագրից, բանաստեղծից պահանջել այն, ինչ արտադրում են ռուսական, լեհական, նորվեգիական և այլն գրողների բազմաւոր գրիչները, անկարելի է և անյոյս, քանի որ մեր գրականութիւնը այսպէս է և մեր գրողները իրանց արտադրութիւնների թանաքը դեռ չը չորացած՝ իսկոյն ուղարկում են խմբագրատուն կամ տպարան՝ տողին մի կամ երկու կոպէկ ստանալու յոյսով։

Ի՞նչ անել։

Մեր կարծիքով՝ ընթերցող դասակարգը, որը այսպիսի պահանջներ է դնում, հէնց ինքը շատ պարզ կերպով կարող է տալ այդ հարցի պատասխանը. այսինքն՝

— Գրականութիւնը դարձնել պրօֆէսիա, որի համար պիտի ապահովել, մի որոշ ընկերութեամբ, բոլոր այն գրողներին, որոնց գործերը ապացուցում են, որ նըրանք էապէս գրողներ են, և նրանց վրա դրած մեր յոյսերը անպայման կիրականան։

Այո, այո, պիտի ապահովել մեր մէջ եղած տաղանդները, նրանց ազատութիւն տալով զանազան տնտեսական հոգսեր ունենալուց, և այն ժամանակ ինչպէս ես, նոյնպէս և, հաւատացած եմ, բոլորը կը հիանան և այլևս ոչ ոք չի ասի, թէ հայերէն գիրքը ոչինչ չէ տալիս մեզ։

Մեր կարծիքով՝ մամուլի հիմնական և ամենագլխաւոր հարցերից մէկը պիտի լինի հայ գրողին ապահովելու հարցը և միջոցներ տալու նրան՝ արտայայտվելու և ասելու իր խօսքը։

Գրողներին ապահովելու հարցի հետ սերտ կապված է և զանազան հրատարակչական ընկերութիւններ և մեկենասներ ունենալը, որովհետև հէնց դրանք եթէ ոչ ամբողջովին, գոնէ որոշ չափով ապահովում են գրողներին, եթէ միայն այդ հաստատութիւնները, առանց ծանրանալու «մեր» և «ձեր» դերանունների վրա, լաւ վարձատրութեամբ գնեն նրանց գործերը և հրատարակեն։

Գոնէ այդ դէպքում գրողը գիտէ, որ իր գործերը առանց վարձատրութեան չեն մնայ և տարիներ շարունակ անշարժ պառկեն սեղանի արկղիկում և յուսահատութիւն պատճառեն նրան։

Ժամանակ է, ժամանակ վերջապէս՝ դնելու այս ամենի վերջակէտը, որից յետոյ միայն մենք իրաւունք կունենանք մեր կուլտուրականութեան համար ձայն բարձրացնելու։

Պէտք է գրականութիւնը դարձնել պրօֆէսիա և ոչ «պարապ վախտի խաղալիք»։

Սպասում ենք, լի ամենայն հաւատով։

Արշալոյս Տէր-Յովհաննեան

Ներքին-Ագուլիս

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԸ

Ուսանող Գասպար Ս. Հախումեանի ողբերգական մահից յետոյ, այսօր ռուս լրագիրները հաղորդեցին, որ մորֆիով անձնասպանութիւն է գործել նաև Մոսկվայի համալսարանի բժշկական մասի վերջին կուրսի ուսանող Արտաշէս Տէր-Յովհաննիսեանը։

Շաբաթ երեկոյ, գիշերվայ ժամը 11-ին, դուրս գալով իր ծանօթուհու մօտից, ուղևորվում է դէպի Սակօլնիկի կոչված ամարանոցը և ճանապարհին թունաւորվելով՝ Մոսկվայի կայարաններին մօտիկ հրապարակի վրա ընկնում ուշաթափ. քաղաքապահը, կարծելով թէ արբած է, տանում է մօտակայ ոստիկանատունը, ուր նա ուշքի չը գալով՝ միւս օրը երեկոյեան վախճանվում է. գրպանում գտնում են հետևեալ գրութիւնը. «Ես ինքս,— պատճառը ոչ անձնական և ոչ մասնաւոր պայմաններն և ոչ էլ իմ կեանքի երևոյթներն են։ Խնդրում եմ քիչ հոգատարութիւն, ամեն ինչ անել հասարակ։ Եկեղեցի և ծիսակատարութիւն չեմ ընդունում»։

Որչափ և հանգուցեալը գրում է, թէ կեանքի պայմանները չեն պատճառ իր անձնասպանութեան, այնու ամենայնիւ այս դէպքում, ինչպէս և ուսանող Գ. Հախումեանի մահվան դէպքում, խոշոր դերը կատարել է նիւթական անձուկ վիճակը։ Թէև հանգուցեալը ստանում էր Թիֆլիսից թոշակ 30 ր. ամսական, սակայն դա այնքան չնչին գումար է Մոսկվայում փոքր ի շատէ տանելի կերպով ապրելու համար, որ օրերի կիսաքաղցած դրութիւնը հետզհետէ հիւծում է մարդու կեանքը և պատրաստում կատաստրոֆան...

Ա. Տէր-Յովհաննիսեանը չափազանց խոնարհ և ընդունակ մի երիտասարդ, վերին աստիճանի անձնասէր՝ շարունակ չքաւորութեան մէջ՝ չէ համարձակվում դիմել որևէ ընկերութեան և օժանդակութիւն խնդրել։ Ամբողջ 2 տարի նրա գլխում ցցվում է այն միտքը, թէ կեանքը աւելորդ մի բեռ է, դառը, և մարդիկ աննպատակ խելագար, ու չնչին գործերով են զբաղված...։ Եւ նա որոշում է անձնասպանութիւն գործել քաղաքի արուարձաններից մէկում, հեռու մարդկային աչքից ու ժխորից, սպիտակ ձիւնի գրկում, մայր երկրի ծոցում... Եւ նա փետրվարի 11-ի գիշերը թոյն ընդունելով ուղևորվում է Սակօլնիկի, բայց նրա հիւծված մարմինը կէս ճանապարհին արդէն դաւաճանում է իրան, և նա ուշաթափ ընկնում է...

Ռուսաստանի վերջին տարիների կեանքը այնքան տարօրինակ ու խելաթափ ուղղութիւն է ընդունվել, որ մենք ապրում ենք հիւանդագին մի շրջանում, աննորմալ կացութեան մէջ և չենք զգում, որ մեր շուրջն ինչ-որ այլանդակ մի բան է կատարվում... Հասարակութիւնը բթացել է ու անտարբեր դարձել։ Հնում, եթէ մի սպանութիւն տեղի ունենար, որևէ մէկին կախաղան բարձրացնէին, կամ մէկն իր անձի վրա ձեռք բարձրացնէր՝ ողջ հասարակութիւնը կը խլրտար, ամեն ոք աչքերը կը չռէր ու ժողովուրդը կալեկոծվէր. սակայն վերջին տարիները ամեն օր կարդում ենք, որ այս ինչ տեղում մահվան պատժի դատապարտեցին որևէ յանցաւորի, կամ տասնեակներով անձինք, երիտասարդ կեանքեր իրանց զրկեցին կեանքից, և մենք անտարբեր կարդում ենք ու անցնում։

Բայց Հախումեանի և ուսանող Տէր-Յովհաննիսեանի դէպքերը գալիս են մեզ ասելու, որ Մոսկվայի հայ ուսանողական կեանքում չքաւորութիւնը հրէշաւոր չափեր է ընդունել և հայ ուսանողների համար կեանքի գնով լուծելն ստամոքսի խնդիրը՝ արդէն էպիդեմիական բնոյթ է ընդունում*)։ Մոսկվայի հայ գաղութն անտարբեր հանդիսատեսի դերով չը պիտի բաւականանայ, այլ լուրջ ուշադրութեան պիտի առնէ այս հանգամանքը։ Ռուս ժողովուրդը, չը նայելով իր ազգային բազմաթիւ կարիքներին, այնու ամենայնիւ ուսանողութեանն օժանդակելու գործը դրել է լուրջ հիմունքների վրա. հայ ուսանող-ուսանողուհիների թիւը տարէ-տարի շատանում է, և յաճախ լսել ենք, որ երբ սրանք դիմում են ռուսական ընկերութիւններին, վերջիններս թէև յաճախ օգնում են, բայց միաժամանակ զարմանք են յայտնում, որ Մոսկվայի հարուստ հայութիւնն անօգնական ու ձեռնունայն է թողնում իր երիտասարդ ու ապագայ խոստացող ոյժերին։

Կրկնում եմ, անձնասպանութիւնը Մոսկվայի հայ ուսանողութեան մէջ էպիդեմիական բնաւորութիւն կը ստանայ, եթէ օր առաջ Մոսկվայի հայ գաղութը միջոցներ ձեռք չառնէ։ Եթէ ուսանող Հախումեանը ամսական 25 ր. և Տէր-Յովհաննիսեանը 30 ր. ստանալով՝ վերջ ի վերջոյ անկարող են լինում մաքառել կեանքի դառնութիւնների դէմ, ապա ինչ պիտի անեն այն ուսանողները, որոնք հայրենիքից համարեա կոպէկ չեն ստանում և մի կերպ ապրում են դասեր տալով ու ամսական հազիւ-հազ 15 ր. վաստակելով։ Անթիւ են մեր գիւղացիների զաւակները, որոնք գալիս են Մոսկվա կրթութիւն և բարձր ուսում ստանալու. տարվայ սկզբին դիմում են սրան-նրան դաս գտնելու և Մոսկվայի պէս տեղում ամսական յօժարում պարապել 5 րուբլով։

Անցեալներն այսպիսի ուսանողներից մէկը, որ միայն 15 րուբլանոց մի դաս ու-

*) Չը մոռանամ յիշատակել, որ մօտ 3 ամիս առաջ էլ մի հայ ուսանողուհի Պետերբուրգ-Մոսկվայի ճանապարհին երկաթուղու տակ ձգեց իրան։ Առ-Զէն

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ՅՕԴՎԱԾԻ ԱՌԻԹՈՎ

Վիէննայի Մխիթարեան հ. Ն. Ակինեանը մի յօդվածի մէջ, որ միաժամանակ տպվեց «Մշակի» № 34-ում և «Հորիզոնի» №33-ում, մի շարք ապացոյցներ էր բերել հաստատելու համար, որ 1511—3 թվականներում հրատարակված 5 գիրքը իսկական տպագրութիւններ են եղել, շարժական տառերով, և ոչ թէ փորագրութիւններ, ինչպիսի կարծիք էի յայտնել ես՝ հիմնվելով այդ գրքերից մի քանի երեսների նմանութիւնների մէջ իմ նկատած երևոյթների վրա։ Ես իմ պարտքը համարեցի, իբրև առաջին կասկածի յայտնողը այդ գրքերի տպագրութիւն լինելու մասին՝ առաջինն էլ իմ վերաբերմունքը յայտնել հ. Ակինեանի բերած փաստերի նկատմամբ։ Եվ ես «Մշակի» № 35-ում յայտնեցի, թէ այդ փաստերից երկուսը (տառերի սխալմամբ յետևառաջ դասավորութիւնը և մանավանդ գլխիվայր դրված տառերը) ինձ համոզեցին, թէ այդ 5 գիրքը արդարև տպագրութիւն են։

Այսօր ուզում եմ աւելի մանրամասն կանգ առնել այդ յօդվածի վրա։

Յօդվածի վերնագիրը — «Հայերէն տպագրութեան առաջին տարին 1512 թուականն է» — այնպէս է հասկացվում, իբր թէ հ. Ակինեան պէտք է քննութեան առնէ տպագրութեան տարին՝ արդեօք 1511 թվականն է, թէ 12-ը կամ 13-ը, և պէտք է ապացուցանէ, թէ 1512-ն է։ Սակայն յօդվածում տպագրութեան թվականը ամենևին քննութեան չէ առնված. յիշված է միայն, թէ հ. Գովրիկեանը տվել է 1512 թվականը, — մի բան, որ յայտնի էր և որի շուրջը վէճ էր ծագել, և ես 1512-ը համարել էի (ինչպէս և այժմ համարում եմ) կասկածելի և չը ստուգված, քանի որ, հիմնվելով նոյն հ. Գովրիկեանի հաւանական դատողութիւնների վրա, կարելի է Պարզատումարի տպագրութիւնը դնել նաև 1511-ին («որպէսզի 1512-ի համար տոմարը պատրաստ գործածական լինէր»), և 1513-ին (եթէ տոմարի տպագրութիւնն սկսվել էր «Նոյն=1512, տարւոյն մէջ»)։

Տպագրութեան թվականի մասին ես դարձեալ առիթ կունենամ գրելու, և այն ժամանակ ի նկատ կառնեմ հայկական տոմարը Քրիստոսի թվականի հետ համեմատելու առաջարկութիւնը, պ. Լէօի ցանկութեամբ։

Հ. Ակինեանը իր յօդվածում ուրիշ բան է ապացուցել — և աւելի կարևորը — այն՝ որ Պարզատումարը և միւս 4 գիրքը արդարև տպագրութիւն են, շարժական տառերով, և ոչ փորագրութիւն տախտակի վրա։ Այս բանը նա ապացուցել է՝ ոչ թէ հերքելով իմ առարկութիւնները այդ գրքերի տպագրութիւն լինելու դէմ *) այլ բերելով ապացոյցներ յօգուտ նրանց տպագրութիւն լինելուն։ Աւելի որոշ և կտրուկ բանաձևների վերածելով այս հարցը՝ կը ստանանք այսպիսի դրութիւն. ես ասել եմ. «ա, բ, գ երևոյթների պատճառով այդ գրքերը չեն կարող լինել տպագրութիւն, ուրեմն փորագրութիւն են». իսկ հ. Ակինեանը պատասխանում է. «դ, ե, զ երևոյթների պատճառով նրանք չեն կարող լինել փորագրութիւն, ուրեմն տպագրութիւն են»։ Ես ընդունեցի հ. Ակինեանի ցոյց տված երևոյթների գերակշռութիւնը, որովհետև իմ նպատակս չէ եղել բանակռիվ ու ամլորդ վիճաբանութիւն յարուցանել, այլ ճշմարտութիւնը պարզել։ Ընդունելով այս՝ ըստ ինքեան ես պէտք է հաւատամ, որ իմ մատնանշած ա, բ, գ երևոյթները կարող են տպագրութեան մէջ էլ պատահել։ Բայց ինչպէս. այս պարզ չէ ինձ համար մինչև այժմ էլ։

Սակայն այս հարցերը ցանկալի է պարզել հէնց տպագրական արվեստի պատմութեան համար, մանավանդ այժմ, երբ պատրաստվում ենք տօնել հայերէն տպագրութեան 400-ամեակը։ Ի՞նչպիսի դժվարութիւնների է հանդիպել առաջին հայ տպագրիչը՝ տառեր փորագրել և ձուլել տալու ձեռնարկելիս. ինչ հանգամանքների հետևանք են այն երևոյթները, որոնք այս աստիճան տարօրինակ ու անհասկանալի են թվում մեզ։ Ինչո՞ւ համար, տառերը ձուլելիս (եթէ յիրավի ձուլածոյ են), առաջին հայ տպագրողը ամեն մի տառը մի մայրից չէ ձուլել, այլ 3—4 (ըստ իս՝ և աւելի) իրարից տարբեր մայրերից։ Ի՞նչ կարիք ունէր նա երկայն տառերի գլուխները կամ պոչերը տառերի հիմքի հաստութիւնից (կէգլից) վեր կամ ներքև ցցված թողնել և նստեցնել վերևի կամ ներքևի տողի տառի ազատ տեղի վրա, իսկ ազատ տեղ չը լինելու դէպքում մի տառի ծայրով միւսի ծայրը ջարդել ու ծռմռել, մինչդեռ այդպիսի տառը կէգլի բուն հաստութեան վրա տեղավորելով (ինչպէս և յաճախ պատահում է այնտեղ)՝ նա կունենար աւելի գեղեցիկ, աւելի յարմար, աւելի կիմացկուն և աւելի էժանագին տառեր։ Ի՞նչպէս պէտք է բացատրել այն երևոյթը, որ ահագին քանակութեամբ սնատակ պոչավոր գրերի պոչերը չեն կտրվել, այն-ինչ արվեստի շատ աւելի կատարելագործված ժամանակ յաճախակի նրանք կտրվում են։ Ի՞նչպէս բացատրել, որ միևնոյն տառերով տպագրված, միևնոյն լայնութեամբ շարվածքում՝ մի երեսի տողերում տառերը միջին թվով մէկով աւելի են քան միւս երեսի տողերում և աւելի բարակ են։ Եվ այլն։

Այս և սրանց նման խնդիրների լուծումը ցանկալի է և պատշաճ առաջիկայ յոբելեանին։ Որչափ հասարակութիւնը ծանօթանայ իր երախտավորի աշխատութեան էութեան, այն դժվարութիւններին, որոնց հանդիպել է նա հայերէն առաջին գիրքը տպագրելիս, կռվել է նրանց հետ և յաղթել. որքան մօտից ճանաչէ առաջին հայ տպագրող «մեղապարտ Յակոբի» եթէ ոչ անձնավորութիւնը, գոնէ նրա ծանր աշխատանքը, այնքան աւելի յարգանք և երախտագիտութիւն կը զգայ դէպի նրա գաղափարը, այնքան լաւ կը գնահատէ տպագրութեան նշանակութիւնը։

Արդ՝ այս աշխատանքը, առաջին հայ տպագրութեան մանրամասն լուսաբանութիւնը, արվեստին հմուտ, մասնագէտ մարդկանց միջոցով՝ պէտք է կատարել։

Այս էր իմ առաջին ասելիքն այսօր։

Հ. Ակինեանը յիշված յօդվածում, շատ վայելուչ և կօրրէկտ ոճով, մեղադրանք է ուղղում ինձ դէմ, որ մինչ համայն հայութիւնը պատրաստվում է տօնել հայերէն տպագրութեան 400-ամեակը, ես տարապարտ կերպով կասկած յարուցի, փոխանակ որ նորանշան տարակոյսս հրապարակով յայտնելուց առաջ ստուգէի խնդիրն աւելի մանրամասնութեամբ և տեղեկութիւններ հարցնէի ամբողջական մի հատոր ունեցողներից։

Սակայն ես իրավացի չեմ գտնում այս մեղադրանքը։ Իմ տարակոյսս հայկական անդրանիկ գրքերի էութեան և ժամանակի մասին ես հրապարակով յայտնեցի, որպէսզի «ամբողջական հատոր ունեցողները», յատկապէս Վիէննայի և Վենետիկի Մխիթարեան հայրերը, որոնց ուշադրութիւնն էի հրավիրել իմ յարուցած հարցերի վրա, (ինչպէս վկայում է և ինքը հ. Ակինեանը)

*) Նա ի նկատ է առել իմ առարկութիւններից մէկը միայն — գրերի աննմանութիւնը, և բերել է ապացոյցներ, որ գրերը ձուլված են, միայն ոչ թէ մի մայրից, այլ 3—4-ից։ (Իբրև երկրորդական կէտ նկատելու եմ, որ մայրերի թիվը 3—4-ից էլ աւելի է, մանավանդ եթէ հ. Ակինեանի հետ ենթադրենք, թէ պատիվները գրերի հետ միասին են ձուլված. այս դէպքում մի գիր կարող է ունենալ մինչև 8—10 մայր)։ Բացի սրանից՝ երկայնաձողունք «Թ»-երը միշտ պատիվ չեն, այլ կան առանց պատիվի էլ, ինչպէս «երթ», «հիւանդութիւն», «նուաղութիւն», «երեքշաբթի» բառերում («Բազմավէպ» 1890, եր. 98, տ. 8, եր. 99, տ. 12, 14, 16)։ Սակայն գրերի աննմանութիւնը իմ գլխավոր առարկութիւնը չէ եղել, քանի որ հէնց ինքս յայտնել եմ, թէ այսպիսի գրերով հանդերձ կարելի է տպագրութիւն համարել, ենթադրելով հատ-հատ փորված տառեր։

նի, գլուխը կորցրել էր. «33 րուբլի է ինձ անհրաժեշտ համալսարանի և դասախօսութեան վարձը տալու համար. Չհամդամը թէ քաղցած եմ. ընկերներիցս մի 5 կոպէկ կառնեմ ու կը կշտանամ. միայն թէ համալսարանից չը դրկվիմ». և խեղճը չը գիտէր ճամ գիմէր. Չը կայ այլևս հայ ուսանողական հայրենակցութիւնը, Գասպարեան անկելանոցի անդուռը դատարկ է, եկեղեցական խորհրդի միջոցները սուղ, և մարդիկ խեղճերի պէս սրա-նրա դուռն են թակում ու միջոց խնդրում։

Ահա առևտրական դպրոցի մի այլ ուսանող սոյն տարվայ յունվարի 26-ից ի՞նչ է գրում հիւանդանոցից—բերում եմ բառացի—«Ես անցեալ կիրակի օրվանից պառկեցի անկողնում, իսկ այժմ ստիպված եղայ մտնել հիւանդանոց։ Անտէր, անօգնական, քաղցած, ծարաւ, մնացել էի սառը սենեակումս։ Վերջին ուժերս հաւաքեցի և մի նամակ գրեցի X-ին, այն ժամանակ երբ տաքութիւնս 39,9 էր։ Երևի յիշածս անձը նամակս ստացել է և բարձի տակ դրել։ Ոչինչ-դանվեցին մարդիկ, որոնք տարան ինձ հիւանդանոց». յետոյ գալիս է ազգանունը և հիւանդանոցի անունը։ Նամակն իր անպաճոյճ բովանդակութեամբ շատ բան է ասում մեզ. իսկ այսպիսիք շատ են ու անյայտ։ Հէնց այսօր մի այլ ուսանող խնդրում էր ճանապարհ ցոյց տալ ուր դիմելու՝ հիւանդ ընկերոջը հայրենիք տեղափոխելու համար։

Մինչ դժուար էր յիրաւի կազմել մի ընկերութիւն, որը օգնութեան ձեռք կարկառէ այսպիսի խղճուկներին ու մահվան ճիրաններից ազատէր։ Եթէ փոքր քաղաքների նման կեանքը հաւասարութիւն ներկայացնէր համեմատական չափ, եթէ բոլորն էլ հաւասարապէս չքաւոր լինէին՝ անհատի համար այնքան զգալի չէր լինի իր անոք դրութիւնը։ Բայց Մոսկվայի պէս քաղաքներում՝ ուր ծայրայեղ աղքատութեան հետ կայ և ծայրայեղ հարստութիւն, որտեղ աղքատը արհամարհված է ու առանց կարեկից ընկերոջ՝ յիրաւի անկարելի է անհատի համար իր չքաւոր ու աղքատիկ կացութիւնը տանել, թէկուզ մի քանի տարով։

Հայկական կեանքը այնքան է մանրացել, գծծիացել, որ մենք չենք տեսնում ուղտերը, իսկ ետևներով քամում ենք մժղուկները. յաճախ փոքր երևոյթները մեծանում են և ուռճանում մեր աչքում մանանեխի հատիկի նման, ու մենք չենք խնայում ոչ եռանդ, ոչ ժամանակ և ոչ իսկ դրամ։ Մինչդեռ այնտեղ մարդիկ մեռնում են, աղքատութեան մէջ տառապում, քաղցից տըքնում... Մենք տեսնում ենք ու Աւետարանի ղևտացու նման կողքից անցնում, չը տեսնելու տալիս։ Ա. Ջէն

Մոսկվա, 14 փետրվարի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փետրվարի 20-ին, Կովկասի Փոխարքային ներկայացաւ Քութայիսի փոխ-նահանգապետ Ս. Մակարովը։

Փետրվարի 23-ին Ն. Գօգօլի մահվան 60-ամեակի լրման առիթով Թիֆլիսի կրսեմօկում կազմակերպվելու է «Գօգօլեան հանդիսաւոր երեկոյթ», որի համար ի միջի այլոց հրաւիրված են մայօրուս դերասանները։

Այսօր, չորեքշաբթի, փետր. 22-ին, տեղի կունենայ Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան ընդհանուր ժողովը, ընտրելու խորհրդի անդամներ և լսելու Ա. Քալանթարի զեկուցումը Դաղստանի գիւղատնտեսութեան, հին կուլտուրայի և առաջիկայ ցուցահանդէսի մասին։ Սկիզբն է ժամը 8-ին երեկոյեան։ Կարող են ներկայ լինել կողմնակի անձեր։

Ամսիս 19-ին Ներսիսեան դպրոցում կազմակերպվեց մի երեկոյթ ռուսերէն լեզուով, նուիրված Ս. Նադսօնի յիշատակին։ Նոյնանման մի երեկոյթ կը կազմակերպվի մօտ օրերս, որը նուիրված կը լինի Ա. Կօլցօվի և Ի. Նիկիտինի յիշատակին։

Փետրվարի 1-ից մինչև 8-ը Թիֆլիսում հիւանդացան՝ 5 հոգի սկարլատինայով, 2 հոգի դիֆտէրիտով, 1 հոգի տիֆով։

Ստացանք Իզօբիլնայա կայարանից՝ Ս. Եադուբեանի միջոցով՝ եղբարք Շահ-Մելիքեաններից 10 րուբլի ի լրումն «Մշակի» №№ 10, 26 և 30-ի մէջ յիշատակված չքաւոր աշակերտի ուսման վճարի։ Ցիսուն րուբլին արդէն լրացած լինելով՝ փակված ենք համարում յիշեալ հանգանակութիւնը։

Վրաստանի էկզարխը թոյլատրել է Աննա Շվարցին ուղղափառութիւնից անցնել հայ-լուսաւորչական դաւանութեան։

Թիֆլիս է ժամանել Բաթումի շրջանի գինւորական նահանգապետ Բ. Ռօմանօվսկի-Ռօմանկօն։

Փետրվարի 19-ին տեղական դպրոցական հաստատութիւններում տեղի ունեցան մաղթանքներ, ի յիշատակ ճորտերի ազատագրութեան տարեդարձի։

Պետերբուրգից Թիֆլիս վերադարձաւ բժշկապետ Կարապետ Ստեփանեանը, որը Պետերբուրգ էր գնացել իբրև վկայ «Դաշնակցութեան» գործի։

Փետրվարի 25-ին և 26-ին Թիֆլիսում երկու դասախօսութիւն կը կարդայ յայտնի դասախօս Լեւօվսկին, որոնցից մէկնի թեման լինելու է «Ազգութիւնն ու ազգայնականութիւնը»։

Օգտակար գիտելիքներ տարածող Թիֆլիսի հայ ընկերութեանը թոյլատրված է Բօլնիս-Խաչէն գիւղում բանալ գրադարան-ընթերցարան, որի պատասխանատու կառավարիչ նշանակված է Խուբլարեանը։

Վերջին տասն օրվայ ընթացքում Ճիաթուրայից Բաթում է ուղարկվում օրական 250 վագօն մարգանից, որը բեռնելու համար Բաթումում կանգնած են արտասահմանեան 5 խոշոր նաւեր։

Թիֆլիսի Վրաց Դրամատիկական Ընկերութիւնը առաջարկել է վրաց յայտնի դերասանուհի Ն. Չխէիձէին, որը վերջին տարիներս խաղում էր Քութայիսում, և Քութայիսի դերասանական խմբի ռէժիսեօր Տ. Քօրիլլին առաջիկայ սեզօնից մտնել Թիֆլիսի վրաց դերասանական խմբի կազմի մէջ։

Վրաց ազնուականութիւնը 40,000 րուբլի է տուել փոխարինաբար գինի արդիւնաբերող «Կախէթիս» ընկերութեանը։

Վրաց ակումբի անդամների ժողովը կը գումարվի փետրվարի 26-ին, հաշւեկշռի քննութեան և նոր աւագների ընտրութիւն կատարելու համար։

Փետրվարի 20-ին, գիշերվայ ժամը 2-ին Ռուբէն Կանդալաչեանի և Ալէքսանդր Ջուբեևի միջև, հարբած դրութեան ժամանակ վէճ ծագեց, որի ժամանակ Կանդալաչեանը դանակով վիրաւորեց Ջուբեևին ազդրից, և երբ ուզում էր փախչել, ձերբակալվեց ոստիկանութեան պաշտօնեայի ձեռքով։ Վիրաւորվածը ուղարկվեց Միքայէլեան հիւանդանոց։ Նրա կեանքին վտանգ է սպառնում։

Փետրվարի 20-ին, առաւօտեան ժամը 7-ին Կովկասեան գինւորա-նահանգական դատարանում գրագէտ-գինւոր Կօնդրատ Պրիվիկը ինքնասպանութիւն գործեց։

Փետրվարի 20-ին սղնախեցի Գիգօ Կօղիդզաշվիլին մտնելով Վօրօնցօվսկայա փողոցի № 20 տանը գտնված գինետունը, յանկարծամահ եղաւ։ Դիակն ուղարկվեց Միքայէլեան հիւանդանոց։

Փետրվարի 20-ին, Բաննի փողոցի թէյատներից մէկում ձերբակալվեց Ցարութիւն Աղաբաբեանը, որը մի շարք յանցանքներ կատարելով՝ թագնվում էր։

Թիֆլիսեցի Նատալիա Գրիգորեանը թաղական վերահսկիչ Լալայեվին առաջարկեց մի րուբլի կաշառք, որպէսզի վերջինս լապտեր չը վառելու համար արձանագրութիւն չը կազմէ։ Լալայեվը դրամը ներկայացրել է իշխանութեանը, որը դրվել է ի պահեստ։ Գրիգորեանը պատասխանատւութեան է ենթարկվում։

Պետական Դումայի անդամ Չենկօվի թեկնածութիւնը Բագուի քաղաքագլխութեան պաշտօնի համար ապահովված կարելի է համարել։

Բագուի ոստիկանապետը գրաւել է մեծ քանակութեամբ պօռնօգրաֆիական բովանդակութեան նկարներ։

Կիրակի, ամսիս 19-ին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի առևտրական նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը։ Հաշւեցոյցից երևաց, որ ընկերութեան Ռոմանի հանքերից ստացվել է անցեալ տարվայ ընթացքում 1.344,927 պուդ նաւթ, որից գոյացել է 37,407 ր. 73 կ. զուտ արդիւնք։

Մոսկվայում, Եարօսլավլից վերադարձին, երկաթուղու գնացքի I կարգի վագօնում ինքնասպանութիւն գործելու նպատակով ինքն իրեն վիրաւորել է Բագուի նաւթարդիւնաբերող Կուրբան Բաբայեվը։ Նրա հետ եղել է մի գեղեցիկ կին, Եարօսլավլի դերասանուհիներից։

Բագուի նախկին քաղաքագլուխ Բալովկիի մեկնումից յետոյ պարզվել է, որ նա քաղաքագլխի պաշտօնը վարելով հանդերձ միաժամանակ եղել է և Կուր-Կասպեան նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան վերատեսուչ։

Դուշէթից մեզ գրում են. «Մեծ-պասի առաջին շաբթին պատահմամբ ներկայ գտնվեցի Անանուր վրացախօս հայերի շըրջանում. գնացի այնտեղի հայոց եկեղեցին, ուր տեսայ որ ժողովվել էր գրեթէ բոլոր հասարակութիւնը. եկել էին և գիւղացիներ։ Այդ օրը պատարագիչ գործակալ Ց. Ք. Ալբերեանը իր քարոզով լիովին մխիթարեց ամենքին։ Քարոզը բոլորի վրա գործեց տըպաւորութիւն թողեց։ Տէր-հայրը խոստացաւ յարմար առիթներին շարունակել հասկանալի լեզուով իր քարոզները»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Դրամա

Երկուշաբթի, փետրվարի 20-ին ռուս դրամատիկական խումբը Արտիստական թատրոնում կրկնեց «La gamine» («Ошибки сердца») պիէսը, որի առաջին ներկայացման գնահատութեան մասին արդէն գրված է «Մշակի» № 35-ում։

Այս անգամ կուզէինք յիշատակել միայն այն, որ այդ պիէսի մէջ շնորհալի դերասանուհի Բուտկօվսկայա ունի իր իսկական ամպլուան կազմող մի խոշոր դեր՝ 16-ամեայ փարիզեան օրիորդի—Կօլլէտայի դերը, որ լի է հոգեբանական խորը ելևէջներով։ Բուտկօվսկայա՝ բաւի բուն իմաստով իւրացրած ունենալով այդ մանկահաս օրիորդի հոգեկան աշխարհում տեղի ունեցող ծփումներն ու ալեկոծումները, նրա կատարեալ անմեղութեան և մէջտանական տիպար լինելը՝ տուեց մեզ նրա ճշգրիտ պատկերը։ Հանդիսականները բեմի վրա տեսնում էին ոչ թէ մի դերակատարիս, այլ պիէսի իսկական մարմնացած հերոսուհուն։

Մօրօզօվա, Եաբլօչկինա, Բարատօվ, Զուբօվ, Իւրէնեվ և միւս դերակատարները տարան իրանց ստանձնած դերերը կատարեալ աջողութեամբ։

Երէկ կրկնվեց Ըշկինի «Անցորդներ» պիէսը։ X.

Օպերետ

Փետրվարի 20-ին Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում օպերետային խումբը երգչուհի Վ. Շուվալօվայի բենեֆիսի առիթով ներկայացրեց Րէյնգարտի «Фея Карлсбадская» 3 գործ. օպերետան։

Բենեֆիցիանտուհին կատարում էր իշխ. Նեպօմօվի աղջկայ Բօզէնի դերը։ Շուվալօվան այդ դերի ևս ունեցաւ իր հաջակին յատուկ աջողութիւն և վարձատրվեց թատրոնը լցրած հասարակութիւնից երկար ծափահարութիւններով ու շատ ծաղկեփնջերով։ Ցարդելի երգչուհին, մեր կարծիքով, կարող էր հանդէս գալ յիշեալ օպերետայից անհամեմատ ուժեղ և երաժշտութեամբ ու խաղով հարուստ օպերետայում։

Ցայտնի պրիմադօննայի աջողութեանը փայլ տուին նաև Միրաևը՝ պրինց Ալագարի, և Կօշեվսկին՝ իշխանի դերերում։ Ե.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

Բագու, 14 փետրվարի

Հայ դրամատիկական խմբի երկրորդ ներկայացումը թատրոն էր գրաւել հանդիսականների մի այնպիսի հոծ բազմութիւն, որը շատ քիչ է պատահում տեսնելու հայոց ներկայացումների ժամանակ։ Եղբ. Նիկիտինների հսկայական թատրոնը ծայրէ ի ծայր լիքն էր հասարակութեամբ։ Բռնված էին բոլոր տեղերը, մուտքերը և օրկեստրը։ Ինչպէս ասում են, թատրոնում ասեղ գցելու տեղ չը կար։

Խաղում էին Շիրվանզադէի «Նամուս» պիէսը։

Րեկլամային աֆիշները իրանց գործն էին տեսել. յայտարարված «Շամախու հարսանիքը» բեմի վրա, նուագածուները, պարերը, 100 հոգու (?) մասնակցութիւնը, գրաւիչ էին եղել հասարակութեան համար. և այն հասարակութիւնը, որը «Միքրա Էֆրօսի» պէս գեղեցիկ պիէսային պատիւ չէր արել ներկայ լինելու, երէկ հոծ բազմութեամբ թատրոն էր շտապել։

Ինչ արած. այդպէս է մեր ժողովրդի հոգեբանութիւնը. Նրան միայն րեկլամներով կարելի է թատրոն գրաւել, և նա, ազդված՝ այդ րեկլամներից, թատրոն կը վազէ, թէկուզ պիէսան իրանից մի կատարեալ ոչընչութիւն ներկայացնէ, իսկ խաղը ամենախայտառակը լինի։

Շիրվանզադէի «Նամուս» վէպը հասարակութեան ամենալայն խաւերին է ծանօթ և ունի որոշ ու անվիճելի արժանիքներ, բայց շատ անգամ է պատահում, որ արժանաւոր վէպերը միանգամայն անպէտք դրամաների են վերածվում։ Նոյնը և պատահել է «Նամուսի» հետ։

Ճիշդ է, Շիրվանզադէն մեր նորագոյն թատերագիրների մէջ ամենաաչքի ընկնողն է, շատ լաւ ծանօթ է բեմական տեխնիկայի հետ և նրա պիէսաները սկզբից մինչև վերջ նայվում են հետաքրքրութեամբ, բայց և այնպէս «Պատւի համար» հեղինակը բեմ չը պէտք է հանէր այնպիսի մի թոյլ պիէսա, ինչպիսին է «Նամուսը», որը իրանից համարեա թէ ոչինչ չէ ներկայացնում։

Շամախու կեանքից վերցված այդ պիէսան միայն հետաքրքրութիւն կարող է զարթեցնել ազգագրական տեսակէտից, որովհետև նրա մէջ դուրս են բերված Շամախու կեանքի հարազատ գծերն ու տիպերը, բայց դժբաղդաբար նրանք էլ շատ թոյլ են։ Պէտք է նկատել, որ պիէսայի լեզուն էլ այնքան լաւ չէ. նա ոչ զուտ գրական է և ոչ էլ գաւառական, Շամախու բարբառ, այլ այդ երկուսի խառնուրդն է ներկայացնում իրանից։ Քուցէ դրա մէջ մեղաւոր են և խաղացողները իրանք, որոնք ծանօթ չը լինելով Շամախու բարբառին՝ շարունակ խառնում էին նրան գրական բարբառի հետ։ Պիէսան շատ տեղերում ձգձգված է և յոգնեցնում է հասարակութեանը։ Օրինակ՝ առաջարանը միանգամայն աւելորդ է և նրան կարելի է ուղղակի դուրս ձգել։ Դրանից պիէսան ոչ թէ ոչինչ չի կորցնի, այլ ընդհակառակը շատ բան կը շահէր։ Շատ ձգձգված է մանաւանդ երկրորդ գործողութիւնը, հարսանիքի տեսարանը։

Խաղացին պիէսան չափազանց թոյլ։

Տիկին Մայսուրեանը Սուսանի դերում միանգամայն իր տեղը չէր և չը կարողացաւ այն տիպը տալ Սուսանի, այդ լուռ, իր ճակատագրին հլու և ծնողների կամքին սառույց աղջկայ, ինչ որ խիկարպէս հեղինակն էր երևի ցանկացել։ Թւում էր, որ յարգելի դերասանուհին ակամայից էր վերցրել նրան և առանց այն էլ անգոյն այդ դերը նա աւելի ևս անգոյն դարձրեց։

Հրաշալի էր Աբէլեանը՝ Ռուստամի դերում։ Դաղստանի լեռներում մեծացած, թուր ու թուանգից անբաժան, նամուսի համար մեռնելու պատրաստ հայ տղամարդու տիպը նա ըմբռնել էր գեղեցիկ կերպով և խաղում էր այնքան լաւ, որից աւելին պահանջել անկարելի էր։

Աննման էին Թամադայի դերում Ցարութիւնեան և աւետարանական քարոզչի դերում Աւետեան, որոնք մեծ զուարճութիւն պատճառեցին հասարակութեանը իրանց խաղով։ Մեզ թւում է սակայն, որ հեղինակը քարոզչի տիպի արտայայտութեան մէջ չափազանցութեան մէջ է ընկել. գոնէ մեզ երբէք չէ պատահել այդպիսի մի քարոզիչ տեսնել։

Շահնաթունին Սէյրանի դերում, ճիշդ է, սկզբում շատ թոյլ էր, բայց երկրորդ գործողութեան ժամանակ մտաւ իր դերի մէջ և շատ աջող տարաւ այն, իսկ վերջին գործողութեան մէջ խելագարվելու տեսարանը դարձրել թոյլ էր։ Սէյրանի տիպը պիէսայի մէջ ամենաանորոշ տիպերից մէկն է։ Ինչ էր ուզեցել այդ տիպով դուրս բերել հեղինակը, շատ մութ է մնում հասարակութեան համար։

Այդ ինչպէս է, որ Սուսամբարին խելագարի պէս սիրող Սէյրանը, ուրիշ ոչ մի միջոց չէ գտնում իր վրէժը լուծելու նրա ամուսնուց, եթէ ոչ սուտ տեղը մեղադրելով նրան իր հետ յարաբերութիւն ունենալու մէջ։ Մեզ կասեն, որ նա երևի այդ արել է արբած դրութեան մէջ, գինու ազդեցութեան տակ. այդ ճիշդ է. բայց չէ՞ որ նա Ռուստամի խանութն է գալիս նախամտածված նպատակով, այնպէս որ այդ՝ գինու ազդեցութեանը վերագրել չէ կարելի։ Ձենք կարող մի նկատողութիւն չանել յարգելի դերասանին նրա մի տգեղ սովորութեան համար, որը ուղղակի աչք է ծակում. այդ այն է, որ նա շարունակ, բեմի վրա եղած ժամանակ, ինչ դերում և դրութեան մէջ էլ որ լինի, նոյնիսկ այն րոպէին, երբ նա ոգևորված սիրոյ խոստովանութիւն է անում, աչքը չէ հեռացնում կողքի լօժաներից, որտեղից մեր զարգացած օրիորդները օդային համբոյրներ են ուղարկում նրան։

Վատ չէր նաև տ. Գուլազեանը Սուսամբարի դերում, իսկ տ. Մարգարիտը միջի մարդ Նզանիկի դերում իր օրիգինալ խաղով ու պարով ուղղակի աննման էր։

Մնացած խաղացողները թոյլ էին։

Ռէժիսսօրական մասն էլ կաղում էր. օրինակ՝ բեմի վրա կանոնաւորութիւն համարեա թէ չը կար, խաղացողներն իրանց դերերը չը գիտէին, խմբական տեսարանները անցնում էին շատ սառը և ինքը ռէժիսսօրն ստիպված էր լինում բեմի վրա խաղացողներին իրանց անելիքն ասելու։

լուծէին այդ տարակոյսները, և մենք ամենքս լիակատար գիտակցութիւն ունենայինք, թէ ի՞նչ ենք տօնելու և երբ է պատշաճ տօնելը։ Միթէ կարելի էր այն բոլոր հարցերը նամակներով ուղղել Վենետիկ, Վիեննա, Պարիզ և ուրիշ տեղեր՝ մարդկանց, որոնց ճանաչում էի և որոնց չէի ճանաչում. միթէ կարող էի գիտենալ, թէ ով է ձեռնհաս և կամակար՝ այդ հարցերին պատասխանելու։ Եվ միևնոյն ժամանակ ես միանգամայն չեմ հասկանում՝ ինչու անյարմար պէտք է դատվի հրապարակով տարակոյս յայտնելը մի գրական-հասարակական հարցի մասին, եթէ այդ տարակոյսը բաւական լուրջ փաստերի վրա է հիմնըւած։ Կենդանի գործը իր թափը ունի, որ մղում է այդ գործով հետաքրքրվողներին։ Միթէ որևէ վնաս հասաւ այդ գործին՝ հրապարակով տարակոյս յայտնվելու պատճառով։ Ոչ մի վնաս, բայց անպայման շատ օգուտ ունեցաւ հրապարակական քննութիւնը. առաջին այն՝ որ հասարակութիւնը շատ աւելի հետաքրքրվեց առաջին հայ տպագրութեան հարցով և փոքր ի շատէ ծանօթացաւ նրա հանգամանքներին, և երկրորդ այն՝ որ տօնվելիք յոբելեանը կը կատարվի կատարեալ գիտակցութեամբ և անվերապահութեամբ։

Ցիշեցնում եմ հ. Ակինեանին իրան ծանօթ և մօտիկ մի դէպք։ Հանգուցեալ Կարրիէրը 1892 թվին «Հանդէս Ամսօրեայի» օգոստոսի համարում պնդեց, թէ Մովսէս Խորենացին օգտվել է Սեղբեստրոսի վարքի յունարէն թարգմանութիւնից, որ ամենավաղը՝ վեցերորդ դարի առաջին տարիներում պիտի լինի կատարված։ Այս հիման վրա Խորենացու պատմութեան յօրինվելու ժամանակը նա իջեցնում էր մինչև վեցերորդ դարը։ Կարրիէրին պատասխանեցին, ի միջի այլոց յիշեցին, թէ կայ Սեղբեստրոսի վարքի հայերէն թարգմանութիւն, որ կցված է Սոկրատի Եկեղեցական պատմութեան հայերէն (դեռ անտիպ) թարգմանութեան, որի աղբյուրը Խորենացու Պատմութեան հետ նկատել են դեռ Վիստոնեան եղբայրները և Հայկազեան մեծ բառգիրքը։ Կարրիէր ուղևորվեց Վենետիկ, ծանօթացաւ այս հայերէն թարգմանութիւնների հետ, և նոյն տարվայ դեկտեմբերին, նոյն «Հանդէս Ամսօրեայում» յայտնեց, թէ ինքը սխալված է եղել՝ Խորենացու աղբիւր համարելով Սեղբեստրոսի յոյն թարգմանութիւնը. Խորենացին անտարակոյս գործ է ածել նրա հայերէն թարգմանութիւնը։

Նրա այս կարծիքն էլ ենթարկվեց քննադատութիւնների. տպագրվեցին այս առիթով հայերէն Սեղբեստրոսն ու Սոկրատը, Սեղբեստրոսի յունական վաղեմի խմբագրութիւնը և այլն—և այս բոլորը ծառայեցին հարցի լուսաբանութեան։

Այս պատճառով ես ոչ մի առիթ չունեմ ցավելու, որ տարակոյսներս հրապարակով յայտնեցի, և հրապարակական լուսաբանութիւն գտան և կը գտնեն այսուհետև. այդ ես համարում եմ թէ բնական և թէ օգտակար։ Միևնոյն ցանկութիւնն էր ինձ առաջնորդում, երբ ես յոբելեանի կազմակերպութեան համար հրաւիրված առաջին ժողովում առաջարկութիւն արի՝ ձեռնհաս անձերից ընտրել մասնաժողով այն հինգ գրքի էութիւնը և տպագրութեան ժամանակը որոշելու համար։ Իսկ եթէ իմ առաջարկութեան այլ ընդ այլոյ տգեղ մեկնութիւն տվողներ եղան, ես նրանց վերաբերմամբ կասեմ. «Honny soit qui mal y pense»։

Եթէ կայ մի մեղադրելի հանգամանք, որ ծնունդ տվեց իմ տարակոյսներին և նրանց առիթով ծագած վիճաբանութիւններին՝ այդ—թող ների ինձ հ. Ակինեանը և նրա միաբանակից եղբայրները—այդ մեղքը ծանրանում է Վիեննայի պատկառելի միաբանութեան վրա։ Միայն նրանք ունեին առաջին հայ տպագրութիւն Պարզատումարը. նրանք առաջինն էին, որ 1889-ին երեւան են հանել այդ գրքի գոյութիւնը նրա համառօտ նկարագրութեամբ, որին հետևեցին 1890-ին «Բազմավէպի» նկարագրութիւնը՝ Վենետիկի մատենադարանում պահվող ընկեր-գրքերի, և 1894-ին հ. Պալեանի տեղեկութիւնը «Հանդէս Ամսօրեայում» նոյն տեսակ գրքերի մասին, որոնց թիվը հասաւ ու հաստատվեց—ընդամենը հինգ հատ։

Սրանից յետոյ անցաւ 18 տարի. նախնական համառօտ քննութիւնների և նկարագրութեան վրա ոչ մի տող չաւելացաւ. հասաւ ներկայ ժամանակը. յոբելեան տօնելու հարց դրվեց. բայց «Հանդէս Ամսօրեան» մինչև այժմ ոչ մի բան չը ձեռնարկեց հասարակութեան միտքը պատրաստելու, տօնելի գրքը հասարակութեան մատչելի դարձնելու։ Մենք ինչ որ գիտենք Պարզատումարի մասին՝ այդ 1889 և 1894 թվի կարճառօտ տեղեկութիւններն են. և ինչ որ կամենանք գիտենալ՝ իբրև պատգամ պէտք է լսենք Վենետիկից և Վիեննայից։ Բայց մենք ուզում ենք մեր աչքով տեսնել, մեր խելքով դատել, մեր սեփական ուսումնասիրութեան վրա հիմնվել—և զրկված ենք հնարաւորութիւնից։ Իմ ձեռքիս եղած $4^1/_2$ երես նմանահանութեան մէջ առաւել մի տողը, գրեթէ ամեն մի գիրը ես քննել եմ. բնագիրը անգիր եմ սովորել՝ այնքան յաճախ կարդացել եմ. ես չեմ կարող ինձ մեղադրել, թէ անհիմն, չը ստուգված տարակոյսներով հրապարակ եմ դուրս եկել. ամենայն ուշադրութեամբ կարդացել եմ հ. Գովրիկեանի, Տիրոյեանի և Պալեանի նկարագրութիւնները, և այնու ամենայնիւ սխալվել եմ։ Ինչու։ Որովհետև իմ դիտողութեան առարկան լրիվ չէ եղել ներկայացված։ Չորս և կէս երես նմանահանութիւնների մէջ չը կայ ոչ մի օրինակ գրերի յետևառաջութեան, ոչ մի օրինակ գլխավոր գիրքի. բոլոր նկարագրութիւններին մէջ չը կայ ոչ մի յիշողութիւն այսպիսի երևոյթների մասին։ Հասկանալի է, որ եթէ ես ունենայի մանրամասն նկարագրութիւն, կամ բնագիրը լիովին ներկայացնող նմանահանութիւններ՝ ես միջոց կունենայի ամեն տեսակէտից ծանօթանալ Պարզատումարին, և տարակոյսներ չէին մնայ իմ մէջ և հրապարակով չէին յայտնվի։

Սրա էր իմ երկրորդ առիթը հ. Ակինեանի յօդվածի առիթով։

Գալիս եմ խօսքիս եզրակացութեանը, որ բղխում է իմ երկու ասածից։

Մեր տպագրութեան 400-ամեայ յոբելեանի առիթով ցանկալի է ունենալ անդրանիկ հայ տպագրութեան՝ Պարզատումարի ամբողջական լուսատիպ հրատարակութիւնը (նմանահանութիւն), նրան կցելով մանրագիտական ուսումնասիրութիւն այն հին ժամանակի տպագրութեան տեխնիկայի, որքան որ այդ արտայայտվել է Պարզատումարի և ընկեր-գրքերի մէջ և որքան հարկավոր է բացատրելու այն տեխնիկական դժվարհասկանալի երևոյթները, որ ես նկատել էի կամ դեռ կը նկատվեն ուրիշների կողմից (օրինակ՝ տողերի մէջ երբեմն բաց թողած և ձեռքով լրացրած տեղեր, որ ցոյց է տվել հ. Տիրոյեանը)։

Տվէք հայ հասարակութեան՝ հայերէն տպագրութեան նախահօր իսկական պատկերը, այն գրքի, որի տօնը պատրաստվում ենք տօնել։ Թող հայ հասարակութիւնը իր աչքով տեսնէ իր առաջին տպագրված գիրքը՝ իսկական դրութեամբ, սիրէ ու յարգէ։ Վիեննայի միաբանութիւնը իր գոյութեան 100-ամեակը յավերժացնելու համար ձեռնարկեց մի մեծարժէք հրատարակութեան, «Ցուշարձան» ժողովածուին։ Թող բարեհաճի միաբանութիւնը՝ տպագրութեան 400-ամեակն յավերժացնելու համար էլ հրատարակել մի ուրիշ արժէքավոր, բայց նվազ ծախս պահանջող յուշարձան՝ Պարզատումարի նմանահանութիւնը, որ ամենապատշաճ և թանգագին ընծան կը լինի միաբանութեան կողմից՝ յոբելեանի առիթով։ Կարելի է վստահ լինել, որ այս ցանկալի և հետաքրքրական հրատարակութիւնը լավագոյն ընդունելութիւն կը գտնէ հասարակութեան կողմից։

Ստ. Մալխասեանց

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 14 փետրվարի

Շատ յաճախ ենք կարդում մամուլի էջերում փաստեր, որոնք ոչ մի նմանութիւն չեն ունենում իրողութեան հետ, և ապա ցանկութիւններ, որ աշխատակիցները ամեն մի գործի հետ մօտ ծանօթանան և ապա թէ հրապարակ հանեն այն, մանաւանդ՝ երբ հարցը վերաբերում է մի հաստատութեան կամ հիմնարկութեան, քանի որ այնտեղ արդէն տուժողը այս կամ անձը չէ լինում, այլ մի հիմնարկութիւն: Սակայն, ինչպէս երևում է, ոչ մի ազդեցութիւն չէ անում այդ բոլորը մեր լրագրական աշխատակիցների վրա:

«Մշակի» № 29-ում, ոմն պ. Լուսանկարիչ ֆէլիէտոնի նիւթ է դարձրել, մօտերս Կ. Հ. Բ. Ը. մէջ ստացված ձուկը: Թէև ֆէլիէտոններին ընդունված չէ պատասխանել, բայց քանի որ այնտեղ հարցը այնպէս է լուսաբանված, որ կարող է վիշտ պատճառել նուիրատուին, արատ ձգել հիմնարկութեան կամ նրա վարիչների վրա և, որ գլխաւորն է, մեր ճաշող մատաղ սերունդին փչացնել, ուստի աւելորդ չեմ համարում փաստը բերել իր ամբողջութեամբ:

Թուրք բարերար Թաղիևը, յարգելով խորհրդի նախագահի հեռագրական դիմումը, ուղարկում է Ընկերութեան ծննդեան տօների համար մօտ 10 պուդ սազան, սուդակ ձուկ, հինգ փունտ ձկնկիթ և մի օրագուլ՝ մօտ 30 փունտ: Այդ բանը հաջորդվեց իր ժամանակին մամուլում: Ցունվարի 3-ին խորհրդի կանոնաւոր նիստում, ուր ներկայ է եղել և ֆէլիէտոնում յիշված՝ «Մշակի» հետ յարաբերութիւն ունեցող անդամը, խորհուրդը նկատի ունենալով որ 5 փունտ ձկնկիթը—որից եթէ դուրս գայ մօտ 1½ փունտ 5 թիթեղեայ ամանները, կը մնայ 3½ փունտ—շատ քիչ է 300-ից աւել ճաշողների բաժանելու համար, քանի որ իւրաքանչիւրին մի մսալից աւել չի հասնի, հետևապէս և ճաշողները հասկացողութիւն կազմել նրա մասին դժուար թէ կարողանան, նոյնպէս և մօտ 30 փունտ օրագուլը, որ եթէ մաքրվի և պատրաստվի եփելու համար՝ հազիւ 20—23 փունտ մնայ, ուստի որոշեց ծախել դրանք և այդ գումարը աւելացնել ճաշարանի դրամականին, նրանց տօների առիթով երկրորդ տեսակը տալու և այլ պէտքերի համար, իսկ միւս ձուկը բաժանել նրանց թէ թաթախման երեկոյին և թէ միւս օրը:

Այդ բանը յանձնվում է կատարելու անդամներից մէկին, որը մի քանի ձկնվաճառների դիմելով՝ հարցնում է շուկայի գինը և ըստ այնմ ծախում ձկնկիթը 3 ր. փունտը, իսկ օրագուլը 60 կ., որից գոյացածը մուծվում է մատեան:

Ահա այս անմեղ իրողութիւնն է, որ պ. Լուսանկարիչը, իբր մի հասարակական աւրատ, իբր ֆէլիէտոնին նիւթ է դարձրել: Նախ նա մեղադրում է նախագահին նրա ինքնագլուխ կարգադրութեան դէմ, որ ինչպէս երևաց՝ սխալ է. երկրորդ որ իբր 60 կ. օրագուլը շատ էժան է ծախվել, յայտնելով որ այդ օրը ծախվում էր 1 ր. մինչև 1 ր. 20 կ., երևի տողամէջ էլ ցանկանալով յայտնել, որ խորհրդի անդամներն են իրանց մէջ բաժանել: Ձուկը գնել է ձկնավաճառ Զաք. Դաւիդովը 60 կոպ. ամբողջովին, սակայն այդ օր ծախվում էր այն 80 կ. մինչև 1 ր., բայց ոչ թէ գլխով, պոչով և փորոտիքով, այլ մաքուր, մաքրված փափուկ տեղը. այնպէս որ՝ եթէ խորհրդի ծախած 30 փունտ ձկան գլուխը և այլ անպէտք պարագաներ դուրս գանք, ոռնք ծախվում են փունտը 10—15 կ., կը տեսնենք, որ մաքուր կը մնայ մօտ 23 փունտ, որի համար և ստացվել է 18 ր., կամ փունտին մօտ 80 կ.: Էլ ծոր մնաց սրա էժան ծախվելը: Բայց մի բոպէ ընդունենք, որ իրաւ է շուկայի գնից մի քանի կոպ. էժան է ծախված. ուրիշ կերպ չէր էլ կարող լինել. ո՞ր մի ձկնավաճառը օգուտ չի վերցնի իր ծախած ապրանքից. մի՞թէ մի 10%—20% էլ չը պէտք է աւելացնի: Թերևս պ. Լուսանկարիչը կամենար, որ խորհրդի անդամներն իրանք, փարթուկ կապած, շուկայում ծախէին, որ աւելի լաւ նիւթ տային լուսանկարելու...

Ահա ամբողջ իրողութիւնը. այստեղ ինչ է պատահել. կատարվել է որևէ պեղծում, վտանգվել է հիմնարկութեան շահը, որ պ. Լուսանկարիչը այդչափ վրդովվել է. խորհուրդը որոշել է ձուկը ծախել, իսկ նա առաջարկում է բաժանել. այդ՝ հայեացքների խնդիր է, նայած թէ ով ինչ ձևով է խնդրին նայում. ինչ երաշխաւորութիւն, որ բաժանելու դէպքումն էլ մի ուրիշ լուսանկարիչ չէր վեր կենայ և նկարի, թէ ինչպէս խորհուրդը խեղճ երեխաներին մի քանի հատիկ ձկնկիթ է տալիս, որոնց աչքը տեսնելով բերանն ոչ մի բան չէ ընկնում և մի փոքր շատ ստանալու համար՝ իրար մազեր են քաշում ու քիթ ու պռունկ կոտրում: Այդ օրերը խորհուրդը նուէր էր ստացել նաև 21 շիշ շամպայն. ուրեմն, ըստ պ. Լուսանկարչի, նա պէտք է կանչէր իրան դիմող հարիւրաւոր աղքատներին և ամեն մէկին մի փոքրիկ բաժակ խմացնէր ու ճանապարհ ձգէր: Ասում ենք՝ դա ճաշակի հարց է, ով ինչպէս կամենայ՝ միայն խորհուրդը այստեղ ևս ղեկավարվեց իր

[illegible]

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Պ-Ն Պետրոս Իսախանեանցին

Հին-Նախիջևան, 31 յունվարի

Մի ժողովում, հին ու նոր հոգաբարձական և ուսուցչական կազմի ներկայութեամբ, նորից հարց դրվեց այն մօտ 800 ր. կազմվելիք ձեր հաւաքած գումարի վերաբերութեամբ, որպէսին նշանակված էր, որ հայերս դեռ 1905 թ. գնելով Խաչատուրեանների տունն, այդպիսին ընծայ տայինք Թուրքերի մզկիթին: Այդ գումարը շատ մեծ դեր կարող է խաղալ ներկայումս, երբ մենք արդէն ձեռնարկել ենք դպրոցի նոր շէնքի կառուցման:

Դուք, ազնիւ պարոն, հաստատ համոզված ենք, որ կը վերադարձնէք ժողովրդի փողը՝ ժողովրդական հիմնարկութեան, էլ առաւել նրա համար, որ չափից դուրս հարուստ էք և թէ միշտ բարեգործութեան անունից էք խօսում:

Սպասում ենք մենք, սպասում են մեզ հետ և մի շարք տասնեակ՝ ձեր ման ածած թերթին ստորագրող և փող վճարող քաղաքացիներ:

Նախկին հոգաբարձու՝

Ալէքսանդր Պարղեան

Ց. Գ.—Վերցնում եմ ինձ վրա ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Նոյն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Отк. Кавк.»-ն հաղորդում է, որ Արմաւիրում անձնասպան է եղել «Ն. Շահ-Նազարեան և Մ. Խաչատրեան» մանուֆակտուրային մեծ ֆիրմայի տէր Միքայէլ Ռոմանովիչ Խաչատրեանը հաւանօրէն ընտանեկան անախորժութիւնների պատճառով: Ինքնասպանութիւնը բոլորովին անսպասելի էր արմաւիրցիների համար: Հանգուցեալը 38 տարեկան էր:

Կովկասի Փոխարքայի կարգադրութեամբ՝ Կերկէտի լեռնանցքում Չէչէն-խանից սպանված ռոտմիստր Դոլիձէի ընտանիքին տրվել է 15,000 ր., չեչէն ազգաբնակութիւնից առնված 100,000 րուբլի տուգանքից:

«Р. Вѣд.»-ն գրում է. «Պետական կոնտրոլը աւարտեց ռուս-ճապօնական պատերազմի վրա ծախսված գումարների քննութիւնը, չը հաշւած այն գումարները, որոնց նկատմամբ ոչ մի հաշիւ չէ ներկայացված: Կոնտրոլը երևան հանեց մօտ 30 միլիոն րուբլու ծախքերի ապացուցագրերի բացակայութիւն: Ցիշեալ 30 միլիոն անկանոն և աւելորդ ծախքերից, «Н. Вр.»-ի ասելով, լրացված է առայժմ մօտ 3 միլիոն րուբլի»:

Փետրվարի 14-ին Ա. Պեշէխոնովը բանտարկվեց Պետերբուրգում $1\frac{1}{2}$ տարով՝ համաձայն դատաստանական պալատի վճռի՝ գրական երկու գործերի պատճառով:

«Кавк. Край» լրագիրը հաղորդում է, որ Գրօզնայի վրայով Օրլովի նահանգը աքսորվեցին 126 չեչէններ Չէլիմ-խան աւազակապետին թագցնելու համար: Աքսորականների թւում կան երեխաներ և կանայք:

Մինիստրների խորհուրդը անընդունելի գտաւ այն օրինագիծը, որով Ռուսաստանում հիմնվելու էր առողջապահական մինիստրութիւն, որի իրաւասութեան ներքոյ էր գտնվելու պետութեան սանիտարական ու բժշկական ընդհանուր ղեկավարութիւնը:

Անգլիական պրեմիեր Ասկվիտը իրան ուղղված մի հարցի պատասխանելով ասաց, թէ կանանց ընտրողական իրաւունք պարգևելը լուրջ քաղաքական սխալ կը լինի:

Աւստրիան և Գերմանիան ընդունեցին Ռուսաստանի առաջարկութիւնը, որպէս զի մեծ պետութիւնները հաւաքական քայլ անեն Թիւրքիայի և Իտալիայի առաջ՝ պատերազմին վերջ դնելու նպատակով: Աւստրիան և Գերմանիան, լուրերի համաձայն, իրանց մերժումը պատճառաբանում են նրանով, թէ նրանք չեն կամենում համամիտ լինել մի առաջարկութեան, որ ներհակ է իրանց շահերին Բալկանեան թերակղզում և ուղղված է ի վնաս Թիւրքիայի:

Եւրոպական դիպլոմատիական շրջաններից բղխող տեղեկութիւնների համաձայն, Թիւրքիայի և Իտալիայի միջև միջնորդի դեր համաձայնել է յանձն առնել Վիլհէլմ կայսրը: Ինչպէս յայտնի է, գարնանը տեսակցելու են իտալական թագաւոր Վիկտոր-Էմմանուէլը և Վիլհէլմը: Եւ հէնց այդ տեսակցութեան ժամանակ կայսրը բարեկամական խորհուրդ է տալու իտալական թագաւորին, թէ ինչպէս հաշտութիւն կնքել և ձեռմ յանձնել միջնորդի դերը:

Բալկանեան պետութիւնների միջև տեղի են ունենում բարեկամական բանակցութիւններ՝ միացեալ ույժերով թօթափելու երիտասարդ թիւրքերի բռնակալ ռէժիմը:

Ռումինիան տեսնում է պատերազմական պատրաստութիւններ:

Պեկինում դրութիւնը օրհասական է. գինուորական ապստամբութիւնը ընդարձակ չափերի է հասել: Կատաղի հրայանաձգութիւնը շարունակվում է:

Չին յեղափոխականների կենտրոնատեղի Ուչանում նոյնպէս բռնկվեց ապստամբութիւն: Քաղաքի դռները փակ են. արիւնահեղ կռիւ է:

Սախալինի հարաւային մասը ճապօնական գանձարանին ամեն տարի պատճառում է ½ միլիօն իէնի վնաս:

Տօկիօյում բացվելիք համաշխարհային ցուցահանդէսին մասնակցելու համար հրաւէր ստացաւ նաև Ռուսաստանը, որ ցուցահանդէսին ուղարկելու է նմուշներ արդիւնաբերութեան բոլոր ճիւղերից:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

20 փետրվարի

ՎԻԵՆՆԱ: Զգացվեց դարձեալ ուժեղ երկրաշարժ:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ: Թատրօնում «Դէմօնի» ներկայացման ժամանակ պարտէրում անձնասպան եղաւ ֆէլդշէր Դեապկովսկին: Գնդակը անցնելով անձնասպանի գլխով, թեթև վիրաւորեց կողքին նստածին և կըպաւ ոտիկններով զինւորական տանուտէր Բօլշանինովի կրծքին: Վերջինիս կեանքը վտանգի մէջ է:

ՊՐԱԳԱ: Մօրավիայում Դիվակի գիւղում ինքնամոռացութեան մէջ ինքնասպանութիւն գործեց չեխ յայտնի բանաստեղծ Վիլէմ Մըշտիկը:

ԲԵՐԼԻՆ: Դերձականոցի տէրերը լօկաուտ ենթարկեցին բոլոր գործադուլ դերձակ ծառայողներին:

ԲԱՆԿՕԿ: Մի քանի օֆիցէրներ, որոնք ջանում էին ապստամբեցնել զինուորներին, կալանաւորվեցին: Նրանցից մէկը անձնասպան եղաւ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Բաւարական պալատին կից պաշտօնավարող լիազօր մինիստր և արտակարգ դեսպան Վէստմանը արձակվեց պաշտօնից ծերութեան պատճառով: Նրա տեղ նշանակվեց Հռոմի դեսպանատան խորհրդատու բարոն Կորֆը:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ (I, II և III կարգի վագօն.) 10 ժ. 20 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 44 ր. կէսօր., Գանձակ՝ 3 ժ. 18 ր. ցեր. Եւլախ՝ 4 ժ. 52 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 35 ր. երեկ., Բագու՝ 11 ժ. 43 ր. գիշ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ (միայն I և II կարգի վագօն.) 3 ժ. 33 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 29 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 46 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 20 ր. գիշ., Բագու՝ 8 ժ. 11 ր. առաւ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ (բոլոր կարգերի վագօններով) 11 ժ. 18 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում՝ 2 ժ. 12 ր. ցեր., Գանձակ՝ 5 ժ. 29 ր. առաւ., Եւլախ, 7 ժ. 30 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 01 րոպէին կէսօրվայ, Բագու՝ 4 ժամ 52 րոպէին ցերեկվայ: Խառն № 106 գնացք՝ (IV կամ III կարգի վագօններով, երբ կարևորութիւն պատահի) 6 ժ. 32 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 10 ժ. 42 ր. առաւ., Գանձակ՝ 2 ժ. 57 ր. ցեր., Եւլախ՝ 6 ժ. 25 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 16 գիշ., Բագու՝ 7 ժ. 12 ր. առաւ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ Մարդատար № 74/75 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօններով) 11 ժ. 48 ր. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 7 ժ. 01 ր. առաւ., Ալէքսանդրապօլ՝ 10 ժ. 31 ր. առաւ., Էջմիածին կայար.՝ 3 ժ. 45 ր. ցեր., Ուլուխանլու՝ 4 ժ. 12 ր. ցեր.: (Առանց Երևան մտնելու: Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը Երևան ուղևորվում է 4 ժ. 37 ր. ցեր., և Երևան հասնում 5 ժ. 20 ր. երեկոյեան): Նախիջևան՝ 9 ժ. 26 ր. երեկ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 10 ր. երեկ.: Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը. 5 ժ. 34 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում՝ 12 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրապօլ՝ 4 ժ. 32 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 4 ժ. 41 առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 06 ր. առաւ., և այլևս դէնը չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօններով) 5 ժ. 45 ր. երեկ., Միխայլովօ է հասնում 9 ժ. 51 ր. եր., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Պօստատար № 3 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօններով 9 ժ. 50 ր. առաւ., Միխայլովօ է հասնում 1 ժ. 56 ր. կէսօր., Բաթում՝ 11 ժ. 13 ր. գիշ.: Մարդատար № 7 գնացքը՝ (II և III կարգի վագօններով) 10 ժ. 38 ր. գիշ., Միխայլովօ է հասնում 3 ժ. 08 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 42 ր. կէսօրին:

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօն.) 3 ժ. 23 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 02 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 9 ժ. 02 ր. գիշ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ 5 ժ. 07 ր. երեկ.: Պօստատար № 3 գնացքը՝ 8 ժ. 54 ր. առ.: Արագ № 1 գնացքը՝ 9 ժ. 56 ր. գիշ., որը այլևս դէնը չէ գնում: Խառն № 107 գնացքը՝ 9 ժ. եր.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 8 ժ. 25 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 1 ժ. 40 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ Մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 50 ր. ցերեկ., Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 8 գնացքը 5 ժ. 33 ր. առաւ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում):

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ Մարդատար № 6/10 գնացքը՝ 7 ժ. 58 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Ձմեռային երթևեկութեան միջոցին որոշված է Թիֆլիսից Պետերբուրգ (յետ և առաջ) անմիջական, առանց վագօն փոխելու հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Ռոստով-Խարկովի վրայով Անդրկովկասեան գծի արագ № № 1 և 2 գնացքներով: Գնացքում լինելու է մէկ միքստ վագօն I և II կարգի և մէկ վագօն III կարգի. բոլոր տեղերը պլացկարտերով են.

Նոյնպէս հաստատվում է Թիֆլիս-Մօսկվա յետ և առաջ, առանց վագօն փոխելու, հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Ռոստովի և Կոզլովի վրայով՝ արագ № 1 և 2 գնացքներով: Գնացքում լինելու է Միջազգային ընկ. մէկ միքստ վագօն I և II կարգի, որի համար վերցվելու է յաւելեալ արժէք. ամեն մէկ հազար վերստին 8 ր. I կարգում և 6 ր. II կարգում: Թիֆլիսից-Մօսկվա հաշվում է 2877 վերստ:

Առանց վագօն փոխելու հաղորդակցութիւնը Թիֆլիս-Բագու-Ռոստով յետ և առաջ կատարվելու է արագ № 1 և 2 գնացքներով: Բոլոր կարգերի տեղերը պլացկարտով են:

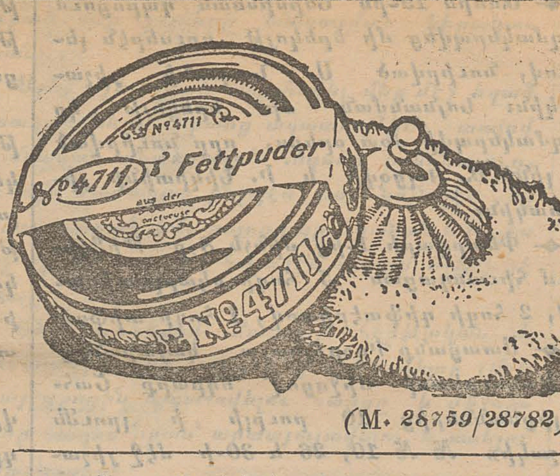

(M. 28759/28782)

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏԵՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Ց. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:

Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.:

Գ. Ց. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

Ի. Ա. ՓՐԱՆԿ—9—2 ժ. ատամների բուժումն, լցնելը (պլոմբա) և արհեստական ատ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Ի. Ա. ՓՐԱՆԿ—5—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—17

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ց. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ

Աչքի հիւանդութիւններ

Առաւօտեան ժամը 10—1.

Երեկոյեան ժամը 5—7.

Վելեամինովսկայա փողոց, № 8.

(Կ. Հ.) 416. 100—82

ԲԺԻՇԿ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ

Ընդունելութիւնը ամեն օր) 10—11 ժ. առ. (երեխաների)) 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)

Միքայէլեան փող., № 36. տէլեֆօն 388.

(Հ.ու.կ.) 761. 100—80

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ

Յ. ՍՕԼՕՎԵԱՆԻ

ԵՍ ՏԻԿԻՆ ՈՒՆԵՄ...

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբերգ» և «Գիր» գրախանութներին:

Հեղինակի հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Агбюръ-Таразъ“.

(օ. մ.) 120. 3—1

Չարջույի և շրջակայքի համար ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

ՄԻ ՔԱՀԱՆԱՅ կամ ՔԱՀԱՆԱՅԱՑՈՒ

միջնակարգ կրթութեամբ: Քահանան պէտք է ուսուցանէ ծխական դպրոցում: Պայմաններն են. 3 սենեակից բաղկացած մաքուր բնակարան, մօտ 1000 ր. տարեկան արդիւնք և ուսուցչութեան համար 500 ր.: Ցանկացողները թող դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Чарджуй, Ктитору арм. церкви, Д. Арзуманянцу.

(Հ. ու. կ.). 116. 3—1

№ 4711 Ճարպային շպարը

ՏԱԼԻՍ Է ԸՆԴՄԻՇՏ ԹԱՐՄ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆ: Գնելուց՝ ուշադրութիւն դարձնել, որպէսզի տան ձեզ «№ 4711 ճարպային շպարը»: № 4711-ը օրէնքով հաստատված է:

ՖԵՐԴ. ՄԻՒԼՀԵՆՍ Պարֆիւմերիա № 4711.

ԿԵՕԼՆ Բ./Վ. և ՌԻԳԱ: Մատակ. Ն. Մ. Ռ. Բ. Դիան:

3—1

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ“

հանդէսի № 3—4, 108 մեծադիր էջ, գինը՝ 30 կ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1) Նարէն Միքայէլեան՝ Վերջին յորձանքներ, 2) Վահան Տէրեան՝ Գարնանային, 3) Վահան Տէրեան՝ Գարնան անուշ աղմուկով, 4) Ալ. Մարտունի՝ Բարեգործութիւն և նրա սպասաւորները, 5) Հ. Ա.՝ Ամնց, մի՛ վրդովիր! 6) Դ. Անանուն՝ Ցովհաննէս Ցովհաննիսեան, 7) Ալ. Ռուբէնի՝ Երկու խօսք ազգային կուլտուրական աւտոնոմիայի մասին, 8) Շ. Կուրղինեան՝ Պատկեր, 9) Ռուբէն Ինախանեան՝ Մաքեր մեր «Վերածնութեան» էպօխայի մասին, Ալ. Մարտունի՝ Հասարակական դասակարգերի մասին, 11) Գ. Սուրխաթեան՝ Ոճրագործութիւնը իբրև հասարակական երևոյթ, 12) Միք. Շամչեան՝ Քաղաքային ինքնավարութիւնը Ռուսաստանում և բանւոր դասակարգը, 13) Դ. Տէր-Դանիէլեան՝ Բանւորական օրինագծերը Պետ. Դումայում, 14) Մատենախօսութիւն՝ ա) Լէօ՝ «Երեսնամեակ Կ. Հ. Բ. Ը. 1881—1911», բ) Վ. Փափազեան՝ «Պատմութիւն հայոց գրականութեան», գ) Ալ. Աբէլեան՝ «Նշանվածները», դ) Զիֆթէ-Սարաֆ՝ «Միամիտի մը արկածները», 15) Նարօեան՝ Հայկական կեանքը 1911 թ., 16) Ա. Հ.՝ Պարլամենտական ընտրութիւնները Գերմանիայում, 17) Թեր և դէմ՝ Մի բացատրութիւն Վ. Փափազեանի հետ, 18) Ցայտարարութիւններ:

Խմբ.-հրատ.՝ Դ. ՏԷՐ-ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Օտար քաղաքներից դիմել՝ Баку, ул. Гоголя, д. Мухтарова, зубн. вр. М. Каграманяну.

Հատով հանդէսը վաճառվում է նաև Բագուում «Посредникъ», իսկ Թիֆլիսում «Գիր» գրավաճառանոցներում:

(օ. մ.) 115. 3—1

„ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ“

ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

«Հայաստանի քարտէզը», Գ. Վարդանեանի (կտաւի վրա)	5 ր. 50 կ.
«Հայոց եկեղեց. պատմութիւնը», Օրմանեանի	1 » 50 »
«Համապատում», փառակ., նոյնի	3 » —
Մաշտոց, «Սուրբ եկեղեց. հայոց» (կազմած)	2 » —
«Աւետարան ճաշու» (կազմած)	3 » —
«Դանիէլի» թերթիկները	— 25 »
«Ցիսուսի կեանքը», Թարգմ. Վարդանեանի	1 » —
«Անյագը», փիլիսոփայական դրոյց, Փափազեանի	— 15 »
«Հայ գիւղացու սև օրը», Մելիք-Շահնազարեանի	— 40 »
«Ազգաբնակութեան շարժումները», Ա. Արասխանեանի	— 80 »
«Խաթ-Սարա», հայ բօշաների կեանքից, Փափազեանի	— 15 »
«Ժամանակակից տնտեսխօսութիւն», Աղայեանի	— 20 »
«Արութիւն և Մանուէլ», նոյնի	— 60 »
«Բանաստեղծ և քերթուածներ», Հայնէի, Թարգմ. Շահէնի	— 40 »
«Սկեսուրը», գիւղական բարքերից, Աղելեանի	— 20 »
«Հայրենիքի պահանջները և հայ գիւղացին», Թումանեանի	— 30 »
«Նամակներ առ Սանդրօ», Պ. Ադամեանի	— 20 »
«Ժողովրդի ընթերցանութիւնը» Ց. Տէր-Միրաքեանի	— 25 »
«Հասարակական գաղափարները», Իշխանեանի	1 » —
«Ինքնուսոյց ռուսերէն լեզուի», Մանդինեանի	1 » 30 »
«Պատրանք» և «Մատնիչը», բժ. Վ. Արծրունու	1 » 40 »

Լոյս տեսաւ թատրոնական պիէսների ցուցակը: Ուղարկվում է ձրի:

Դիմել՝ Тифлисъ. Книжн. магазинъ „Гуттенбергъ“, Г. И. Галустяну. 119. 1—1

Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

(Հիմնված է 1860 թ.)

ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼ, ՓԱՐԻԶ 1900 Թ.

ՍԱՊՈՆ ԾԱՂ. ՆՈՒՂ. „ՄԱՆՈՒՇԱԿ“

Ծաղկող «Մանուշակ» գլիցէրինեան սապոնը առաջացնում է թարմ մանուշակի իսկական հոտ, թարմացնող մեծաքանակ փրփուր և տալիս է կաշուին փափկութիւն և քնքշութիւն:

Գլխաւոր պահեստը. Кавказское Т-во Торговли Аптекарскими Товарами—Тифлисъ, Баку, Батумъ.

(22) 4—2

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉԱՏՈՒՆ

„ՌԱՖԱՅԷԼ“

Երևանեան հրապ., Պուշկինեան փ. № 1.

Օգտվեցէք դէպքից! Գները պակասեցված են կարճ ժամանակով:

Վիզիտնի նկարների դիւժինը 2 ր., կաբինէտնին 4 ր., մի դիւժին բացիկները 1 ր. 50 կ.: Խմբովին կամ մեծադիր լուսանկարները մաշկի գներով: Պատուէրները կատարվում են բաւարարեցուցիչ:

(ա.օ.) 114. 30—2